

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2007

Petra Malínská

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Židé a židovské obce v západních Čechách v 18. – 1. polovině 20. století

**Jews and Jewish Communities in the Western Bohemia During the Time - period from
the 18th Century to the First Half of the 20th Century**

Katedra: Ústav židovských studií

Studijní obor: Husitská teologie – Judaistika

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

Diplomantka:

Petra Malínská

Praha, 2007

Děkuji pracovníkům Muzea Šumavy v Sušici, Státnímu okresnímu archivu Klatovy, Muzeu města Klatovy, Státnímu okresnímu archivu v Horšovském Týně a v Tachově za laskavé poskytnutí materiálů. Děkuji za odborné vedení a poskytnuté rady vedoucímu diplomové práce Doc. PhDr. Bedřichu Noskovi CSc.

„Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou práci s názvem Židé a židovské obce v západních Čechách v 18. – 1. polovině 20. století napsala samostatně na základě uvedené literatury, za pomoci vedoucího diplomové práce Doc. Bedřicha Noska“.

V Praze, dne 29. března, 2007

Petra Malínská

Anotace v jazyce českém

Magisterská práce pojednává o historii Židů na českém území, především na území západních Čech ve vybraných obcích v 18. až 1. polovině 20. století. Jednotlivé kapitoly popisují prvotní zmínky o výskytu Židů v jednotlivých obcích, jejich způsob života v ghettu a mimo něj, historii židovských hřbitovů a synagog. Informace jsou získány na základě dostupné literatury a archivních materiálů.

Anotace v anglickém jazyce

My dissertation work describes the history of Jews living on the Czech land, mainly on the territory of the Western Bohemia in chosen regions during the time period from the 18th century to the first half of the 20th century. The individual chapters describe the early appearance of Jews in each chosen municipal regions, their life inside and outside ghetto, and the history of Jewish cemeteries and synagogues. My information had been obtained from the available literature and archival sources.

Klíčová slova v češtině

Historie Židů, západní Čechy, Prácheňský kraj, synagogy, hřbitovy.

Klíčová slova v angličtině

History of Jews, Western Bohemia, Location of Prachen County, Synagogues, Cemeteries.

Obsah

Obsah	6
Vysvětlivky zkratk:	8
1 Úvod:	9
2 Židé v českých zemích v období 10. – 20. století	11
3 Dějiny Židů v Západních Čechách	21
3.1 Seznam zaniklých obcí s židovskými stavebními památkami	23
4 Náboženské židovské obce Prácheňského kraje	33
4.1 Sušice (Schüttenhofen)	34
4.1.1 Zákazy a nařízení v 18. a 19. století v Sušici	38
4.1.2 Synagoga v Sušici	39
4.1.3 Starý židovský hřbitov v Sušici	40
4.1.4 Nový židovský hřbitov v Sušici	40
4.1.5 Období do okupace	41
4.2 Rabí	42
4.2.1 Židovský hřbitov v Rabí	43
4.3 Dlouhá Ves (též Stará Dlouhá Ves)	44
4.3.1 Židovský hřbitov v Dlouhé Vsi	44
5 Hartmanice	45
5.1 Synagoga v Hartmanicích	45
5.2 Kolinec	46
5.2.1 Hřbitov	46
5.2.2 Historie synagogy	47
5.3 Horažďovice	48
5.3.1 Starý židovský hřbitov v Horažďovicích	49
6 Židé v Klatovech	50
6.1 Židovský hřbitov	52
6.2 Synagoga	52
6.3 Stanovy izraelské náboženské obce v Klatovech	53
7 Židé v Poběžovicích (Ronsberg)	57
7.1 Mikve	59
7.1.1 Synagoga v Poběžovicích	60
7.1.2 Hřbitov	61
8 Židé v Tachově	62
8.1 Významné osobnosti	64

Městské požáry	65
8.1.1 Stará synagoga	66
8.1.2 Nová synagoga.....	66
8.1.3 Hřbitovy v Tachově	67
9 Závěr	68
10 Summary	69
11 Seznam literatury	70
11.1Prameny	70
11.2Periodika	70
11.3Kroniky	71
11.4Použitá literatura	71
11.5Slovníky	71
11.6Elektronické zdroje	72
11.7Prostudovaná literatura	72
11.8.Bibliografie k obrazové příloze	72
12 Seznam příloh	74

Vysvětlivky zkratk:

č.	.....	číslo
č.p.	.....	číslo popisné
čl.	.....	článek
např.	.....	například
odst.	.....	odstavec
okr.	.....	okres
popř.	.....	po případě
Sb.	.....	sbírky
tzv.	.....	tak zvaný
zpr.	.....	zpracoval
zemř.	.....	zemřelého

1 Úvod:

Cílem této magisterské práce bylo poskytnout stručný přehled dějin Židů na českém území, především na území západních Čech ve vybraných obcích v 18. – 1. polovině 20. století.

Magisterská práce je rozdělena do čtyř kapitol: Židé v českých zemích v období 10. - 20. století, historie Židů v západních Čechách s výčtem zaniklých obcí a dochovanými památkami, dějiny Židů v obcích Prácheňského kraje a dějiny Židů v obcích Kolinec, Horažďovice, Klatovy, Poběžovice a Tachov. V kapitole Židé v českých zemích jsem se snažila o stručný přehled od první zmínky výskytu Židů na našem území až po 20. století. Jsou zde blíže rozepsány historické souvislosti. V úvodní kapitole je čerpáno z publikací Jiřího Fiedlera, Židovské památky v Čechách a na Moravě, z Historie Židů v Čechách a na Moravě od Tomáše Pěkného, z knihy Židé v českých zemích od Václava Řezníčka a v neposlední řadě mnohé informace byly získány z Ottova naučného slovníku a ze Zbraslavské kroniky.

Druhá kapitola předkládá soupis židovských památek a seznam zaniklých obcí v západních Čechách. K seznamu je použita publikace Marie Maderové, která byla vydána k otevření Muzea Dr. Šimona Adlera v Dobré Vodě u Hartmanic.

Ve třetí kapitole náboženských židovských obcí v Prácheňském kraji jsou zmíněny dějiny Židů v obcích Sušice, Rabí, Dlouhá Ves a Hartmanice. Dějiny Židů jsou popsány od prvotní informace pobytu Židů v obci. Popis je zakončen zmínkou o situaci v nynější době. U obce Sušice bylo čerpáno z materiálů Muzea města Sušice, v přílohové části je využito fotografické sbírky archiváře města Sušice pana Václava Chovíta. U menších obcí, Kolinec, Dlouhá Ves, Rabí je použita významná část z Golda a Fiedlera, doplněna informacemi ze Státního archivu v Klatovech, popř. doplněna informacemi z internetu.

Ve 4. kapitole je zachována stejná struktura jako v předchozí. Většina materiálů je sebrána z archivů a muzeí jednotlivých měst. U města Klatovy výhradně používám materiály, které poskytlo Muzeum města Klatovy a Státní okresní archiv. Především je popsán život v židovské obci v průběhu 19. století s dokladem stanov židovské náboženské obce. Čilá činnost obce je doložena v přílohové části, např. letáky k uvedení Humoristického večírku či zasvěcení synagogy. Z archivu v Horšovském Týně jsou použity materiály z knihy Ronsberg, ein Buch der Erinnerung od Franze Bauera. Z archiválií jsou použity Kroniky obce Poběžovice, a to pasáž Poběžovice, Pivoňské Hory a Podhůří od Františka Purghartta. Archiv města Tachov poskytl dostupné materiály z knih Jiřího Fiedlera, Židovské památky Tachovska, studii ve Sborníku Tachovska a informace

z knihy Geschichte einer deutschen Stadt im Böhmen in Wort und Bild, od K. Borsta, kde je využita látka týkající se města Tachov.

2 Židé v českých zemích v období 10. – 20. století

V Ottově slovníku naučném se píše, že Židé se na území Čech a Moravy vyskytují za prvních dob křesťanských.¹ I tady pro ně platily zvláštní zákony. Celní úmluva Raffelstettenská² z roku 904 ustavuje cla, která museli Židé platit na moravském trhu. V Praze se Židé usazovali již v dobách pohanských, přicházeli za obchodem ze země turecké, přinášeli zboží z arabských a byzantských zemí. Křesťansky smýšlející lid si popudili obchodem s otroky, které prodávali Maurům do Španěl a Maďarům do Uher. Ještě ve 12. století u nás obchod s otroky kvetl a největší zásluhu na tom měli cizinci, i když se většinou mluví o domácích Židech. Hlavní osady Židů byly v Pražském a Vyšehradském podhradí.³ V 11. století obě osady splynuly, židovská obec vzkvétala. Bohatství Židů a neustálé připomínky obyvatel způsobily, že je Vratislav II. vypověděl z Čech a Židé se mohli vrátit za podmínek placení dvojnásobné daně oproti domácímu obyvatelstvu, nikdo z nich nesměl mít větší majetek, než je cena tří domků a museli nosit žlutý odznak na šatech.⁴ V letech 1096-98 bylo židovské obyvatelstvo vystaveno útokům křižáckých houfů, které táhly přes naše území. Protože je kníže (Břetislav II. – tehdy byl v Kladsku) před násilnými křty a lupiči nechránil, někteří Židé odcházeli do Polska nebo do Uher, jiným byl zabrán majetek, jiní se podle Kosmy bránili se zbraní v ruce.⁵ Po odchodu křižáků se Židé chtěli vrátit ke své původní víře, ale Břetislav (na rozdíl od císaře) pokládal jejich křest za nezaměnitelný úrdek Boží.⁶ V roce 1124 došlo k úpadku bohatého Žida Jakuba Apelly, který se dal pokřtít a potají se vrátil ke své víře, po této události se postavení Židů výrazně zhoršilo. Vladislav I. vydal nařízení, ve kterém stálo, že křesťané nesmí sloužit v židovských rodinách.⁷

Václav I. (1197-1230) pomáhal pražské židovské obci zdolat útočné houfy německých křižáků. Docházelo však k dalším střetům, hlavně na území německy mluvících národů,

---

¹ Ottův slovník naučný: *Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. Praha: J. Otto, 1888, sv. 28, s.832.

² PĚKNÝ, T. *Historie Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1993, s. 13. ISBN 80-900895-4-2 (dále citováno jako *Historie Židů v Čechách a na Moravě*).

³ Ottův slovník naučný: *Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. Praha: J. Otto, 1888, sv. 28, s.832 (dále citováno jako *Ottův slovník naučný*).

⁴ Viz tamtéž.

⁵ BLÁHOVÁ, M. *Kosmova kronika česká*, Praha, Litomyšl: Paseka, 7. vydání, 2005, s. 68. ISBN 80-7185-515-4.

⁶ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 18.

⁷ *Ottův slovník naučný*, s.832.

ale i u nás, přestože sám papež Inocenc IV v roce 1247 vydal nařízení, ve kterém se snaží zabránit lichému podezírání Židů a jejich nespravedlivému pronásledování či trestání. V Ottově slovníku je ale uvedeno: „Avšak již roku 1252 Židé pro pych jakéhosi velmože Velislava pronásledování a z Čech vypovídání.”⁸ Roku 1253 Inocenc IV. vydal druhou bulu týkající se Židů.⁹ Roku 1254 Přemysl Otakar II. (1253-1278) potvrdil papežskou bulu a také vydal spis Statuta Judaeorum (Práva Židů), ve kterých se říká, že Židé mají téměř rovnoprávné postavení s křesťany, nesmí se nutit ke křtu a jsou jim přiznány i další svobody.

Listina je historicky označována za “Velikou chartu svobod pro Židy přemyslovské koruny,” ve které se projevila svobodomyslnost zcela nezvyklá pro tehdejší společnost. Základní zákony a privilegia byla sepsána do 32 krátkých paragrafů.¹⁰ Židé byli prohlášeni za přímé poddané krále a král jim povolil obchod s penězi. Židovská obec byla povinna platit daně králi a poskytovat půjčky. Útok proti Židům a jejich majetku měl být chápán jako útok proti královské komoře. Židovské obyvatelstvo se po vydání tohoto dokumentu začalo opět usazovat v královských městech vyjma Prahy, v Kolíně (důvodem byla blízkost Kutné Hory), v Olomouci a Brně, to bylo na obchodní cestě z Čech do Uher. Přemysl Otakar II. také vyhradil ve městě Pražském čtvrť Židům na stejném místě, kde od roku 1098 až do asanace přebývali. Většina pražských Židů se živila lichvou a půjčováním peněz na zboží. V té době byl počet Židů v českých zemích 5250, z toho 100 jich bydlelo právě v Praze.¹¹ Mnoho jich také žilo ve Slezsku, ve Vratislavi, Svídnici, Minstrberce a Nise (území dnešního Polska). O Židech se v Nise tvrdilo, že žili lépe než duchovenstvo. Z pokusu Přemysla Otakara II. však v konečném důsledku vzešly pouze nepříjemnosti. Němci si stěžovali papeži, že Židé jsou v Čechách nepřipustně privilegováni a provinciální koncil německých biskupů, svolaný ve Vídni roku 1267, reagoval na tuto královu obranu Židů mnoha protiopatřeními. Bylo nařízeno nosit židovské odznaky na šatech, zapovězeno bylo také soužití Židů s křesťany a styky mezi nimi, Židé nesměli pracovat na úřadech. Král Přemysl Otakar II. potvrdil, že Židé podléhají zvláštní královské péči. V 70. letech dočasně osvobodil brněnské Židy (převážně uprchlíky z Německa) od veškerých daní. Po smrti Přemysla Otakara II. (1278) došlo k připojení rakouských zemí k říšské politice, tamním Židům nastaly opět zlé časy. Roku 1267 byli Židé viněni z lichvy a z křivé přísahy, a proto byla proti nim uplatňována velmi přísná opatření. Roku 1268 potvrdil Přemysl

---

⁸ *Ottův slovník naučný*, s. 832.

⁹ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 23.

¹⁰ Viz tamtéž.

¹¹ *Ottův slovník naučný*, s. 832.

Otakar II. Statuta Judaeorum i pro brněnské Židy, roku 1278 dostali své výsady i Židé olomoučtí.¹² Roku 1290, za vlády Václava II. (1283-1305) bylo zavražděno mnoho pražských Židů. Okolo roku 1300 Václav II. potvrdil na žádost moravských Židů Otakarova privilegia z roku 1268.¹³ Symbolem německého protizidovského běsnění se ve středověku stal Rintfleisch.

Zbraslavská kronika mluví o ráně, kterou utrpěli mnozí Židé v německy mluvících zemích roku 1296 (tedy za vlády Václava II.), takto:

„Jeden řezník, příjmením Rintfleisch, muž ze sprostého rodu a chudý, prudké mysli, rodem z Frank, podněcován nějakou horlivostí, povstal s davem obecného lidu a vedl proti Židům boje mnohé i hloupé. Neboť jednou vzbouřil v městě, řečeném Rotweil, jakýmsi náhlým poplachem lid, vešel do kostela, uchvátil kříž s korouhví a zamířiv k příbytkům Židů zuřivě pobíjel všechny, které v nich našel, meči a kyji. Sbíhal se brzy k tomuto mučiteli Židů nesčíslný obecný lid. Všichni ti lidé shluknuvše se dohromady utvořili početný houf a šli za králem Rintfleischem jako za svým pravým pánem, odtud se jednomyslně obrátili do Würzburgu, Windsheimu, Norimberku a do jiných německých měst a městeček a v nich, nešetříce žádného věku nebo pohlaví, pobili porůznu deset tisíc Židů. Hodně se jich uteklo do hradů a tvrzí, ty zahubil dým a oheň, také usmrtila dýka, meč i kyj, ty, kteří byli nalezeni kdekoliv v osadách nebo na ulicích. Padl pak tehdy mocný strach na všechny Židy usazené i ve vzdálených krajinách.“

„V téže době v jeden a týž den začal zbožný Václav, šestý král český, zadržovati všechny Židy, kteří byli v celém království, a nezbavil je nikterak života, nýbrž nesčetných peněz. Tak učinila knížata rozličných zemí, neboť vzala Židům usazeným v jejich panstvích život nebo peníze. Za důvod tak ohromné rány označovalo obecné mínění to, že totiž v Rotweilu, městě franckém, ukřižovali Židé Krista v posvěcené hostii a v nejsvětější oběti oltářní. Neboť někteří z Židů, jak se tvrdilo, si opatřili skrze svou služku posvěcenou hostii a bodali ji jehlami a hroty hřebíčků tak dlouho, až nejprve sami a potom jiní uviděli, jak z ní vytekla krev. Podle domnění jiných stalo se to z chtivosti loupit peníze. Ať je tomu jakkoli, vím, že tak veliká rána byla z dopuštění Božího.“

A veršem k tomu opat Petr dodává:

„Rintfleisch, ten neblahý král, ti způsobil, židovský lide, porážku velmi smutnou, neb náhlé tě přitiskl k zemi, skoro tě zničil – vždyť Bůh vás zavrhl tehdy a sám vám tohoto trapiče dal, aby takto vás přivedl zase k lásce a úctě své a milost vám prokázal zase. Běda,

---

¹² *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 26.

¹³ Viz tamtéž.

ó běda vám, Židé, jho dvojité bude vás vždycky tísnit a budete trpět jak zde, tak na onom světě.“¹⁴

Ještě hůře se prý Židům vedlo za vlády Lucemburků. Roku 1311 brněnští Židé nadšeně vítali krále Jana Lucemburského, ale již roku 1319 byli Židé vypuzeni z Vratislavi. Často byli za jeho vlády nuceni platit vysoké daně.¹⁵

Tímto opatřením Židé mnoho ztratili. Dále se z českých pramenů dozvídáme, že král Jan Židy přehlížel ve prospěch svých německých krajanů.¹⁶

Roku 1332, král Jan potvrdil křižovníkům pražským právo vybírání mýtného na pražském mostě, přičemž zřejmě bylo také nařízeno, že každá židovská nevěsta, která přes most přejde či přejede, musí zaplatit 72 haléřů a také za každou mrtvolu židovskou, která bude přes most nesena či vezena, se platí stejná částka.¹⁷

Ostatní Židé většinou uprchli. Král Jan přikázal kopat ve Staronové synagoze, aby získal peníze, které tam byly ukryty. Zda se Janovi podařilo peníze získat či nikoliv, není jisté.

„Roku 1338 bylo v Kouřimi pohaněno od Židů Tělo Boží, z čehož vzniklo pronásledování a zabíjení Židů v Čechách a zemích okolních.“¹⁸

Roku 1343, 27. března, vévoda Jan (bratr Karla IV.) prominul Židům, kteří se přestěhovali do jeho země z Prahy, placení daní. Tímto opatřením chtěl židovské obchodníky vlákat do Korutan.¹⁹

Za vlády Karla IV. (1346-1378) roku 1349 byli Židé obviněni, že jsou příčinou moru a lůza je hromadně upalovala. V tomto roce také biskup olomoucký nařídil, aby Židé nosili oděv odlišný od křesťanského a tohoto nařízení se držel i arcibiskup Arnošt z Pardubic ve svých statutech. I u nás docházelo k pogromům, ale nedosáhly takového stupně jako v říšských městech.²⁰ Roku 1350 se odehrála velká bouře lidu proti Židům v Chebu, Židé byli vražděni a jejich majetek byl zabírán.²¹

Roku 1356 Karel IV. obnovuje potvrzení privilegií pro české Židy²² (od dob Přemysla Otakara II. privilegia vycházela z jeho spisu Statuta Judaeorum a platila vždy jen po dobu

---

¹⁴ Zbraslavská kronika, Praha, 1976, 2. vydání, str. 103.

¹⁵ ŘEZNÍČEK, V. *Židé v zemích českých*, Praha, 1900, str. 128 (dále citováno jako *Židé v zemích českých*).

¹⁶ Prameny dějin českých, *Kronika Františka Pražského*, 1907, s. 423.

¹⁷ Prameny dějin českých, *Listina u Běchovského*, s. 486.

¹⁸ Prameny dějin českých, *Kronika Beneše z Veitmile*, s. 426.

¹⁹ STEIN, A. *Děje Židů v Čechách*, Radnice, 1901, s. 96.

²⁰ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 31.

²¹ *Ottův slovník naučný*, s. 833.

²² *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 31.

vlády jednoho panovníka, který je vydal, a proto bylo nutno žádat vždy nového krále o jejich potvrzení a to si vždy znovu zaplatit). 13. prosince roku 1332, Karel IV. uzavřel v Norimberku s Rudolfem IV. smlouvu o nepřijímání Židů z území toho druhého. Židé byli označeni za komorní sluhy, mohli být vydáni pouze za peněžní náhradu.²³ Karel IV. byl vždy k Židům poměrně spravedlivý, zejména v Čechách pak tvrdě pokutoval bouře vedené proti nim, ale jednal s nimi také jako se zbožím, zastavoval je a platil jimi dluhy. Karel IV. povolil Židům i nastěhování do Nového Města pražského a sliboval jim tam stejnou ochranu jako křesťanským starousedlíkům.²⁴

Ačkoliv je Václav IV. nazýván “Židů králem” (Palacký)²⁵, jeho láska k Židům nepramení z jeho sympatií k nim, ale z vypočítavosti. Palacký píše také: „mnoho chválená, mnoha haněná Václavova láska k Židům, nevztahovala se dále, nežli že často prikazoval ouřadům, aby věřitelům židovským proti váhavým dlužníkům dopomáhaly práva.“²⁶

Roku 1385 Václav IV. (1378-1419) nařídil, aby všichni Židé byli v noci zajati a jejich majetek byl zapečetěn.²⁷ Tato internace byla zřejmě učiněna pro velké výkupné. Roku 1389 o Velikonocích lid pražský vybil židovskou čtvrť, protože z ní bylo „loučeno na kněze svátost nesoucího.“²⁸ Pěkný označuje tento pogrom za největší, jaký pražské ghetto ve svých dějinách zažilo do příchodu nacistů ve 20. století. Tento pogrom byl jedním z projevů silných protizidovských nálad křesťanů 14. století. Aby Václav IV. zabránil dalším podobným bouřím, vyhlásil Židy roku 1393 za komoru královskou a podřídil je soudu svých úředníků.²⁹ Roku 1394 nechal králův bratranec Jošt zajmout všechny bohaté Židy na Moravě. V roce 1399 bylo ghetto obviněno z rouhání se křesťanství a roku 1400 bylo 80 osob popraveno.³⁰

V době husitských válek již Židé obývali celou zemi, někde měli přesně vymezeno, která místa mohou osídlit, někde žili volně.

Až do 14. století Židé pohřbívali své mrtvé na veliké “zahradě židovské” (na poč. 20. století Vladislavská ulice), ale v době husitských válek si již začali stavět své synagogy a zahrady pohřební i na venkově (Plzeň, Cheb, Kolín, Most). V městech tzv. Horních se

---

²³ *Židé v zemích českých*, s. 130.

²⁴ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 31.

²⁵ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, Kniha XI., 2. vydání, Praha, 1968, s. 64.

²⁶ PALACKÝ, F. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, Kniha XI., 2. vydání, Praha, 1968, s. 64.

²⁷ *Ottův slovník naučný*, s. 833.

²⁸ Viz tamtéž.

²⁹ Viz tamtéž.

³⁰ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 33.

Židé usazovat nesměli. V době husitské se Židé přizpůsobili a jejich obchody ve většině případů ohroženy nebyly.³¹

Roku 1436 však král Zikmund (1436-1437) prohlásil úroky Židům povinné za neplatné a tímto nařízením byli mnozí Židé velice postiženi.³²

Podle Pěkného Židé reformační hnutí 15. století přivítali, protože reformátoři věnovali pozornost Starému zákonu a především knihám Proroků. V husitech viděli “jakousi dobu starozákonních bojovníků”³³ a podporovali je v bojových akcích, např. při opevňovacích pracích proti Vyšehradu r. 1420, především obchodně a finančně. Husité naopak Židy nijak v lásce neměli, ale zamýšleli se nad jejich postavením ve společnosti (Tomáš Štítný ze Štítného, Jakoubek ze Stříbra). Jakoubek ze Stříbra v latinském traktátu *Contra usuram* z roku 1415 navrhuje, aby se Židé mohli živit i jinak než lichvou, protože v tom vidí základní chybu. Jinak se o Židech vyslovuje s nenávistí a nevybíravě.

Zajímavé je, že husité Židům nabízeli dvě možnosti: smrt v plamenech nebo křesťanství v situacích, kdy katolíci na výběr neměli. I v době husitských válek docházelo k pogromům, např. roku 1421 bylo přepadeno pražské ghetto.³⁴ Roku 1448 přišli pražští Židé o majetek znovu, tentokrát při dobytí Prahy “jednotou poděbradskou.” Na druhé straně byli Židé vypovídáni z měst pro “srozumění s husity.”

Pěkný uvádí: roku 1426 z Jihlavy a dalších moravských měst a roku 1430 pak z Chebu. Navíc byli Židé napadáni ze strany křižáků pro jejich spojení s husity.

Ze sympatií k husitům byli obviňováni také Židé z rakouských a německých měst jako Vídeň, Mnichov a Landshut. V té době byli Židé vypovězeni i ze Španělska (rok 1492) a Portugalska (rok 1496). Dá se tedy říci, že se Židům v českých zemích nevedlo nejhůře, i když se zhoršilo jejich právní postavení. Na konci 15. století mohou pak do práv Židů zasahovat královští úředníci, šlechta i konšelé a všem se musí platit daně. Pražské ghetto bylo navíc povinno platit i panovníkovi. Někteří Židé se proto uchýlovali pod ochranu šlechty či šlechtických měst a stávali se poddanými. Měli tak zaručeno alespoň právo provozovat řemesla a obchod.

Vladislav II. Jagellonský (1471-1516) se cítil oslaben ve své moci nad židovským regálem (vyhrazená výsostná práva panovníka, co se příjmů týče) a snažil se je upevnit, to hlavně po velkém pražském pogromu v roce 1483.

---

³¹ *Ottův slovník naučný*, s. 833.

³² *Ottův slovník naučný*, s. 833.

³³ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 38.

³⁴ Viz tamtéž.

Roku 1499 vyhlásil svou výhradní pravomoc nad židovským regálem Čech a Moravy a zakázal již přijímat jiného pána či ochranu pod hrozbou vysoké pokuty. Snažil se také upravit obchodní záležitosti mezi Židy a křesťany, proti tomu protestovala města a žádala vyhnání Židů.

Roku 1501 král (později i sněm) potvrdil Židům výsady, jež jim udělili jeho předchůdci. Přesto byli Židé z některých měst vypovídáni a docházelo k dalším pogromům. Za vlády Ludvíka Jagellonského v letech 1516-1526 se pak situace příliš neměnila.³⁵

V 16. století se jedná o vyhoštění Židů ze země. Město České Budějovice je vypovídá již v roce 1506.³⁶ Za Ferdinanda I. Habsburského (1526-1564) jsou Židé pak skutečně vyhoštěni, i když jim roku 1527 potvrdil staré výsady a slíbil ochranu.³⁷ Stalo se tak roku 1541 usnesením českého sněmu, protože židovské obyvatelstvo bylo nařčeno z tajného spojení s Turky. Většina jich odešla do Polska.³⁸ Roku 1454 byli Židé vypovězeni z královských měst na Moravě, a to platilo dalších 350 let.³⁹

Za Maxmiliána II. (1564-1576) jim byl povolen návrat za určitou finanční náhradu. Navíc museli platit židovskou daň 48 grošů za dospělého a 10 za dítě v Praze, na venkově tato daň činila 14, 5 grošů za dospělého. Daň byla postupně zvyšována. Po bitvě na Bílé Hoře se postavení Židů v Čechách zlepšilo, neboť je Ferdinand II. (1620-1637) za jejich finanční pomoc při válce proti Čechům vzal roku 1627 pod svou ochranu a nebyl ani proti jejich obchodům.

Roku 1630 se je Ferdinand pokoušel přivést na křesťanství, ale tento pokus ztroskotal. Pražský Žid Jakub Bassevi, finančník Ferdinanda II., byl první muž své víry, který získal šlechtický titul. Židům bylo povoleno vyučit se řemeslu, provozovat obchody, najímat cla i mýta, i lichva jim byla trpěna, pokud úrok nepřevyšoval 6%. Když Švédové roku 1648 obléhali Prahu, Židé se zúčastnili obrany města a Ferdinand III. (1637-1657) jim za jejich udatnost udělil další výsadu, dle které se mohli usadit v každém městě kromě měst horních.

Židé na venkově, kteří převážně přišli z ciziny, byli naopak za třicetileté války obviněni ze spolčování se Švédy, a proto byl omezen počet Židů v zemi a vydávány některé další zákazy. I přesto přibývalo Židů, zvláště v Praze (po velikém požáru roku 1689 žilo v židovské čtvrti až 12 000 obyvatel).

---

³⁵ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 45.

³⁶ *Ottův slovník naučný*, s. 833.

³⁷ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 49.

³⁸ *Ottův slovník naučný*, s. 834.

³⁹ *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 50.

Leopold I. (1657-1705) se bál přílivu Židů a proto vydal omezení, že cizí lidé v české zemi nesměli pobývat déle než 6 neděl a museli se prokázat dodatečným průvodním listem, do Prahy směli vstupovat jen branou poříčskou a říšskou a přenocovat směli jedině ve čtvrti židovské. Židé nesměli provozovat lékařskou praxi. Velice kruté bylo Leopoldovo nařízení, že v rodině se smí oženit jen jediný syn a ostatní musí odejít. Překročení se trestalo vymrskáním a vyhoštěním. A tak mladší synové buď čekali na smrt starších bratrů nebo otců, nebo odcházeli do ciziny, hlavně na území dnešní Francie, Německa a Polska, kde byli v té době Židům více nakloněni.

Mnozí se poté vraceli s vojsky pruskými, a proto Marie Terezie (1740-1780) vypověděla dne 18. 12. 1744 všechny Židy pražské z Čech. V té době jich žilo v Praze 20 650 a 30 000 na venkově. Mnohými přímlyvami dosáhli, že zákon nabyl platnosti až v roce 1754 a teprve poté odešli z Prahy, ale čekali v její blízkosti, až císařovna zákon odvolá. Už druhý den po odchodu se dozvěděli, že mohou v zemi zůstat, že jsou vyhoštěni pouze z Prahy a z některých měst královských, komorních a ochranných. Teprve za Josefa II. (1780-1790) byly položeny základy emancipace Židů. Byl zvýšen počet rodin na 8 600, cizí Židé se zde směli volně usazovat, Židé mohli vstoupit do vojska a již nemuseli nosit zvláštní roucho.

Za Leopolda II. (1790-1792) jim bylo také povoleno studovat práva a medicínu na domácích univerzitách.

František I. (1792-1835) pak Židům povolil svobodu bohoslužby a obřadů, stavbu nových synagog a škol, také se směli vyučit jakémukoliv řemeslu. Bylo zrušeno nařízení o počtu židovských rodin a svatby byly povoleny bez omezení.

Změnami z roku 1848 se pak židovské obyvatelstvo svými právy dostalo na úroveň obyvatelstva křesťanského.⁴⁰ Následující rok bylo židovskému obyvatelstvu povoleno svobodné stěhování, uzavírání sňatků a byla zaručena právní rovnoprávnost s křesťany. Od roku 1852 mohli Židé nabývat domovní majetek, od roku 1859 právo vlastnictví půdy a následně rozptýlení mimo ghetta do okolních vesnic a městeček, v nichž bylo založeno mnoho židovských obcí, jejichž počet dosáhl do roku 1872 celkem 327 náboženských obcí a 47 modlitebních spolků. V druhé polovině 19. století lze zaznamenat náhlý nárůst židovského obyvatelstva, to zapříčinilo stěhování z venkovských sídlišť do větších měst a průmyslových center. Největšími městskými sídlišti v Čechách se staly vedle Prahy

---

⁴⁰ *Ottův slovník naučný*, s. 834.

Plzeň, Teplice, Karlovy Vary, České Budějovice, Ústí nad Labem a Liberec, na Moravě Brno, Olomouc, Prostějov, Moravská Ostrava a Jihlava.⁴¹

V 70. letech, kdy přicházelo stále více Židů z venkova, přibývalo i židovských spolků a institucí, které si kladly za cíl dosažení českožidovské asimilace. V roce 1876 byl v Praze založen Spolek českých akademiků-Židů, který od roku 1884 začal vydávat Kalendář českožidovský. Téhož roku vznikl spolek Or tomid (věčné světlo) pro pěstování bohoslužby v českém a hebrejském jazyce.

V souvislosti s vlnou nacionálně motivovaného antisemitismu koncem 19. století, vznikl v Praze roku 1893 spolek pod názvem Makbea malá. Jednalo se o skupinu vysokoškolských studentů usilujících o obrodu židovské moderní kultury, která čerpá z vlastních kulturních tradic. Ale v oblasti moderní literatury si na počátku 20. století udržela výsadní postavení němčina, a především pražská německá literatura dosáhla světového významu.

Mnichovská dohoda ze dne 30. září 1938 znamenala postoupení pohraničního území Československa Německu. Většina obyvatelstva uprchla. O Křišťálové noci bylo ze dne 9. na 10. listopadu 1938 v pohraničí zničeno 35 synagog a řada židovských hřbitovů. 15. března 1939 bylo zbývajících území českých zemí obsazeno nacisty a vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Po okupaci byl vydán zákaz disponování se židovským majetkem, který mohl převzít jen německý správce. Židé museli odevzdat soupis majetku, byli vyřazeni ze všech oblastí veřejného života. Doklady musely být označeny písmenem J a od 1. 9. 1941 museli na levé straně prsou nosit žlutou hvězdu s nápisem Jude. Byli vyřazeni ze všech přidělů potravin, nesměli si kupovat šaty, čepice, zavazadla. Do roku 1941 se podařilo emigrovat 26 000 Židům, převážně do Palestiny a USA. V protektorátě zůstalo přibližně na 92 000 občanů podléhajících tzv. Norimberským zákonům. Do března roku 1945 bylo deportováno do koncentračního tábora Terezín na 89 000 Židů, v nichž zahynulo okolo 80 000 občanů českožidovského původu.⁴²

Po skončení 2.světové války bylo velmi obtížné znovu v Československu obnovit židovskou pospolitost. Počet židovského obyvatelstva byl posílen přistěhovalectvím z Podkarpatské Rusi, která byla roku 1945 připojena k Sovětskému svazu. Do roku 1948 bylo obnoveno 52 ŽNO, registrováno bylo 20 000 a na Slovensku 24 500 Židů. V následujících dvou letech se 19 000 osob vystěhovalo do Izraele a více než 7 000 do

---

⁴¹ FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha: Sefer, 1992, s. 22, ISBN 80-900895-1-8 (dále citované jako *Židovské památky v Čechách a na Moravě*).

⁴² *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 23.

jiných zemí. Další vlna emigrace byla v letech 1968-69, kdy Československo opustilo na 6 000 židovských občanů.⁴³

---

⁴³ *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 24.

3 Dějiny Židů v Západních Čechách

Na území deseti okresů bývalého Západočeského kraje je v minulosti na více než sto padesáti místech doložena existence židovských náboženských komunit. Každá vlastnila synagogu či modlitebnu. Mnoho synagog bylo vypáleno a zničeno nacisty včetně velkých synagog v Karlových Varech, v Chebu, v Sokolově, v Mariánských i Františkových Lázních. V dobře identifikovatelné podobě se dochovaly dvě synagogy v Plzni (Velká synagoga, částečně opravená v letech 1995-1998 a Stará synagoga), synagogy v Kasejovicích, v Radnicích, ve Kdyni a ve Slatině u Horažďovic, částečně dochované jsou synagogy v Bezdruzicích, v Meclově a v Janovicích nad Úhlavou. Ostatních dochovaných 27 synagog a asi 20 modliteben v obytných domech bylo zcela přestavěno.

Dalšími více či méně dochovanými nemovitými památkami jsou židovské uličky nebo čtvrti (např. v Kasejovicích, v Podmoklech u Sušice, Kynžvartě, Chýších, Hroznětíně, Rábí, Nýrsku, Spáleném Poříčí, Hřešihlavech, Podhůří, Oseku u Rokycan, Chodové Plané, Stráži u Tachova), školy a rabínské domy (např. Plzeň, Hartmanice, Janovice nad Úhlavou, Strážov, Kdyně, Meclov, Lomnička u Plesné, Dlažov, Klatovy) a domy židovských obchodníků (např. Město Touškov, Spálené Poříčí, Skupeč, Štědrá, Potvorov, Svojšín). Za zmínku stojí středověká podoba dochované rituální lázně (mikve) v domě „New York“ v Kynžvartě; na několika místech (Spálené Poříčí, Město Touškov, Kynžvart) lze nalézt stopy po mezuzě - schránce s pergamenovým svítkem s citátem z Tóry upevňované na ostění vstupních dveří obytných místností. V západních Čechách nalezneme 75 dochovaných hřbitovů, nejstarší je ve Stráži u Tachova, doložený v roce 1330, a nejmladší nový hřbitov v Tachově, založený v roce 1933.⁴⁴

Většina židovských obcí v západních Čechách dosáhla největšího rozvoje a demografického růstu ve druhé polovině 19. století. Od roku 1849 bylo Židům povoleno usazovat se v kterémkoliv městě a obci, a od roku 1852 směli bez omezení nabývat domy, roku 1859 jim bylo definitivně potvrzeno právo vlastnit zemědělskou půdu. Zrovnoprávnění Židů vedlo k rychlému vyliďňování vesnických a maloměstských židovských obcí a k růstu židovských obcí ve velkých městech, např. v Plzni, Chebu, Karlových Varech. I přes neustálý odchod židovských rodin do velkoměst, židovské osídlení přetrvalo až do roku 1938, např. v Tachově.

Židé v Čechách si během 19. století udržovali 104 soukromých škol, které byly vesměs německé. V Klatovech, jako v Chebu, byla židovská mládež vychovávána po německu.

---

⁴⁴ Židovská obec Plzeň. Tady žili Židé, [cit. 12. 1. 2007]. Dostupný z: URL: http://www.volny.cz/zoplzen/vystav_tady_zili.html.

K německé státní příslušnosti byly přihlášeny židovské děti v Klatovech, Kasejovicích, Nepomuku, Strakoniciích a Velharticích. K české státní příslušnosti se přihlásily židovské děti na židovské škole v Horažďovicích.⁴⁵

---

⁴⁵ *Šumavan*. Německé židovské školy, 1888, č. 33, ročník 21, 18. 8., s. 375, Státní okresní archiv v Klatovech.

3.1 Seznam zaniklých obcí s židovskými stavebními památkami

Arnoltov (okr. Sokolov)

- modlitebna doložena v 19. století
- hřbitov s náhrobky od 1. poloviny 19. století

Aš (okr. Cheb)

- modlitebna za 1. světové války pro haličské uprchlíky

Bečov nad Teplou (okr. Karlovy Vary)

- zbytek ghetta se základy synagogy z roku 1688, zbořený nacisty
- hřbitov s náhrobky od 17. století, zlikvidovaný nacisty

Běhařov (okr. Domažlice)

- modlitebna v 19. století

Bělá nad Radbuzou (okr. Domažlice)

- modlitebna v 19. století

Bernartice (okr. Tachov)

- zbytek židovské čtvrtě

Běšiny (okr. Klatovy)

- modlitebna v 19. století

Bezručice (okr. Tachov)

- zbytek židovské čtvrtě se synagogou z 1. poloviny 19. století
- hřbitov s náhrobky od 1. poloviny 19. století

Bochov (okr. Karlovy Vary)

- modlitebna v 19. a 20. století, nyní využita jako obytná místnost

Butov (okr. Tachov)

- modlitebna kolem roku 1700

Cebiv (okr. Tachov)

- synagoga neznámého stáří, dnes využita jako obytný dům

Částkov (okr. Tachov)

- modlitebna z 19. století

Dešenice (okr. Domažlice)

- modlitebna z 18. století, synagoga v 19. a 20. století

Dlažov (okr. Klatovy)

- synagoga z roku 1883 – obecní úřad

Dlouhá Ves (okr. Klatovy)

- synagoga z 1. čtvrtiny 18. století

- židovské domy v centru přestavěny
- klasicistní synagoga, roku 1937 vyhořela, zbořena
- hřbitov z 1. čtvrtiny 18. století, nejstarší náhrobek z roku 1742, hřbitov zničen nacisty, roku 1945 rekonstrukce, neohrazený, náhrobky barokní a klasicistní

Dlouhý Újezd (okr. Tachov)

- synagoga doložena v 18. - 19. století, dnes už zbořená
- zbytek ghetta
- hřbitov z 1. poloviny 18. století

Dnešice (okr. Plzeň - jih)

- synagoga z 1. poloviny 19. století, přestavěná na byty

Dolní Lukavice (okr. Plzeň -jih)

- poslední synagoga z poloviny 19. století, přestavěná na obytný dům
- hřbitov údajně z konce 15. století s náhrobky od počátku 18. století

Domažlice

- synagoga z roku 1880, zbořena s budovou rabinátu v roce 1940
- hřbitov z roku 1860, v roce 1987 zmenšen, postavena nová brána

Drmoul (okr. Cheb)

- židovské domy v centru, v 1. polovině 19. století asi 25 židovských domů
- synagoga z let 1800-1801, zbořena v roce 1981
- židovský obecní dům, zbořen v roce 1981
- hřbitov s náhrobky z konce 17. století – celkem asi 500 náhrobků

Františkovy Lázně (okr. Cheb)

- synagoga z roku 1875, zbořena nacisty
- hřbitov z roku 1875, zlikvidován nacisty

Hartmanice (okr. Klatovy)

- synagoga postavena asi okolo roku 1880, nevyužitá
- několik desítek historicky cenných náhrobků dopraveno ze hřbitova v Tachově

Horažďovice (okr. Klatovy)

- synagoga z 2. poloviny 19. století, zbořena 1980
- zbytek židovské ulice
- starý hřbitov ze 17. století, zlikvidován kolem 1980
- hřbitov z počátku 19. století s přenesenými náhrobky od 1684

Horšovský Týn (okr. Domažlice)

- modlitebna doložena v 19. století (jedná se o bývalý dům židovské náboženské obce, dnes sídlo pravoslavné církve s kaplí)

Hrádek (okr. Klatovy)

- modlitebna doložena v 19. století

Hroznětín (okr. Karlovy Vary)

- synagoga snad z 18. století, zbořena asi roku 1956
- rozsáhlá židovská čtvrť
- hřbitov snad z 15. století s náhrobky od poloviny 17. století, poškozený nacisty

Cheb

- ghetto – dnešní Židovská a Jakubská ulice s okolím
- gotická synagoga ze 14. století, později změněná na křesťanský kostel, zbořena roku 1856
- synagoga z 19. století, zbořena nacisty
- tři hřbitovy (první v Židovské ulici, pět nalezených náhrobků, z toho jeden uložený v Chebském muzeu)
- (druhý založený po roce 1417, zlikvidován snad už v 15. století)
- (třetí od roku 1872, zdevastován nacisty, zlikvidován po roce 1960, dnes na jeho místě garáže)
- zbytek židovské čtvrti
- hřbitov s náhrobky od počátku 18. století

Kašperské Hory (okr. Klatovy)

- modlitebna z 19. - 20. století

Kdyně (okr. Domažlice)

- modlitebna na počátku 19. století
- 4-5 domů v 1. polovině 19. století
- zbytky ghetta, zbořeno roku 1979, na jeho místě bude sídliště
- bývalá synagoga z roku 1863 se školou a bytem rabína

Klatovy

- synagoga a hřbitov z roku 1879 adaptována na archiv
- hřbitov z roku 1887, doplněn v roce 1989 pomníkem obětí nacismu

Kolinec (okr. Klatovy)

- malá židovská čtvrť, některé stavby v přestavbách dochovány
- synagoga z konce 18. nebo počátku 19. století, v roce 1931 vyhořela, zbořena, dnes na jejím místě stojí obchodní dům
- hřbitov údajně z poloviny 14. století, nejstarší náhrobek z 1. poloviny 18. století

Koloveč (okr. Domažlice)

- modlitebna v 19. a 20. století, přebudována na byt

Kořen (okr. Tachov)

- synagoga snad z 1. poloviny 19. století, adaptovaná na obytný dům
- hřbitov s náhrobky od 1. poloviny 19. století

Kostelní Bříza (okr. Sokolov)

- modlitebna pravděpodobně v 18. - 19. století

Kozlov (okr. Karlovy Vary)

- zbytek malé židovské čtvrti
- synagoga doložená v 18. - 19. století, později zbořená

Kraslice (okr. Sokolov)

- modlitebna od roku 1913, existovala i po 2. světové válce
- pobočka pracovního tábora koncentračního tábora Ravensbrück (1941-45)

Krásná Lípa (okr. Sokolov)

- základy židovské čtvrti a synagogy na dně údolní nádrže Rovná
- hřbitov s čitelnými náhrobky od 2. poloviny 18. století

Kundratice (okr. Klatovy)

- modlitebna doložena v 18.-19. století
- zbytek hřbitova z 2. poloviny 19. století, zničen nacisty, zbytek židovských domů, kterých bývalo 13
- hrob 12 žen z pochodu smrti ze slezského Helmbrechtu, zemřely v Hořejším Krušci a byly pohřbeny 29.4.1945
- první poválečná modlitebna vypálená v roce 1946
- druhá modlitebna ve Vřídelní ulici, zde se nacházela i rituální lázeň a restaurace, dům v roce 1987 zbořen
- třetí modlitebna zřízena v roce 1987 v ulici T. G. Masaryka, hřbitov v Krušnohorské ulici z roku 1869, kde se pohřbívá dodnes, uloženi jsou zde i zemřelí lázeňští hosté, pomník obětí nacismu a padlých židovských vojáků v 2. světové válce, obřadní síň v tzv. maursko-orientálním slohu

Lužany (okr. Plzeň - jih)

- modlitebna snad z 19. století, zbořena po roce 1946

Mačice (okr. Klatovy)

- modlitebna existovala údajně v 19. století

Malá Štiboř (okr. Cheb)

- synagoga z roku 1808 vyhořela, 1914 zbořena
- zbytek židovské čtvrtě
- hřbitov s náhrobky od 1. poloviny 19. století

Malinec (okr. Plzeň - jih)

- synagoga snad z 1. poloviny 19. století, přestavěná na obytný dům

Mariánské Lázně (okr. Cheb)

- první veřejná modlitebna z roku 1861
- židovský domov důchodců po 2. světové válce, roku 1972 zrušen
- pomník univerzitního profesora Siegfrieda Carla (Samuela) von Basch – vynálezce měření krevního tlaku – z roku 1987
- pamětní deska německého filozofa a publicisty Theodora Lessinga v ulici Třebízského
- ortodoxní ješiva z roku 1947, brzy zrušena
- bývalý židovský hospitál s modlitebnou, dnes dům Sion v Lesní ulici, modlitebna zrušena v roce 1930, dnes obytný dům
- synagoga z let 1883-84, v roce 1938 nacisty vypálena a zbořena
- hřbitov z roku 1875, rozšířen před rokem 1930, poškozen nacisty, náhrobky odvezeny, dva cenné náhrobky (jeden z roku 1714) převezeny ze hřbitova v Lázních Kynžvartu

Meclov (okr. Domažlice)

- synagoga z roku 1856, využívána jako požární zbrojnice

Merklín (okr. Plzeň - jih)

- synagoga z roku 1826 přestavěna na obytný dům
- hřbitov s náhrobky od počátku 18. století

Milíkov (okr. Cheb)

- modlitebna doložena v 18. - 19. století

Mílov (okr. Tachov)

- od roku 1941 židovský internační tábor

Mutěňín (okr. Domažlice)

- zbytek židovské čtvrtě
- synagoga z roku 1860, zbořena nacisty
- hřbitov z roku 1642, zdevastovaný nacisty

Nalžovské Hory (okr. Klatovy)

- modlitebna v 19. století

Nedražice (okr. Tachov)

- modlitebna doložena v 19. století

Nejdek (okr. Karlovy Vary)

- dvě modlitebny z 19. století, nyní obytné místnosti

- židovské oddělení od roku 1914 na městském hřbitově, poškozeno nacisty

Nové Sedliště (okr. Tachov)

- synagoga snad z let 1786-1788, zbořena po roce 1917

Nýrsko (okr. Klatovy)

- synagoga z konce 18. století, zbořena kolem roku 1958
- malý zbytek ghetta
- hřbitov údajně z 15. století s náhrobky z 18. století

Olšová Vrata (okr. Karlovy Vary)

- židovský internační tábor v letech 1938-39

Ostrov (okr. Karlovy Vary)

- koncentrační tábor v roce 1939, pobočka Flossenbürgu

Ošelín (okr. Tachov)

- modlitebna doložena v 18. - 20. století

Petrovice (okr. Klatovy)

- modlitebna v 19. století

Pístov (okr. Cheb)

- hrob 58 vězňů z pochodu smrti v dubnu 1945 po leteckém útoku

Planá (okr. Tachov)

- modlitebna v 17. století, v 19. a 20. století
- hřbitov doložen od 17. století, v 19. století zanikl

Poběžovice (okr. Domažlice)

- synagoga z roku 1816, zbořena nacisty
- zbytek židovské ulice
- zbytky hřbitova z počátku 17. století zničeného nacisty

Pocinovice (okr. Klatovy)

- modlitebna doložena od 19. století
- poslední modlitebna asi z roku 1919, využita k bydlení

Podmokly (okr. Klatovy)

- zbytek židovské čtvrti
- synagoga neznámého stáří adaptována na obytný dům
- hřbitov z počátku 18. století

Pořejov (okr. Tachov)

- synagoga z poloviny 19. století, zbořena s celou vsí po roce 1970
- hřbitov s náhrobky od poloviny 18. století

Poutnov (okr. Karlovy Vary)

- zbytek židovské uličky
- základy synagogy snad ze 17. století, zbořena roku 1915
- hřbitov s náhrobky od 18. století

Prapoříšče (okr. Domažlice)

- modlitebna existovala v 19. století

Prostiboř (okr. Tachov)

- zbytek synagogy z poloviny 19. století
- rodiště pozdějšího předsedy vídeňské Židovské obce Isaaka von Hofmannsthal a hebrejského básníka a rabína Menachema Mendela ben Naftali Hirsch Kargaua

Prostřední Krušec (okr. Klatovy)

- modlitebna doložena v 19. století

Puclice (okr. Domažlice)

- židovské domy
- synagoga z roku 1818, adaptována na obytný dům, zbořena po roce 1945
- hřbitov údajně z roku 1750, nejstarší dochované náhrobky z počátku 19. století, nová část devastovaná po 2. světové válce

Rabí (okr. Klatovy)

- židovské domy ve dvou shlucích:
- první z konce 15. století, čtyři domy se školou a modlitebnou
- druhý, čtyři domy u židovského hřbitova, většina budov dochována v přestavbách
- škola
- hřbitov doložen před rokem 1724, náhrobky barokní a klasicistní
- poslední modlitebna či malá synagoga neznámého stáří v čp.102, bohoslužby ustaly kolem roku 1890, po roce 1897 budova adaptována na byt

Radonice (okr. Domažlice)

- modlitebna existovala v 19. století

Slatina (okr. Klatovy)

- židovská čtvrť od počátku 18. století, sedm domků, část zachována
- dřevěná synagoga pravděpodobně z 18. století, zrušena asi 1850, později zbořena
- nová synagoga – čp. 58, klasicistní z roku 1850, upravena roku 1893, v ní byt učitele, školní třída a pekárna macesů, po roce 1983 restaurována na byt a v modlitebním sále má být památník Židovské náboženské obce

- hřbitov od roku 1723, s hroby snad od roku 1668, nejstarší náhrobek z poloviny 18. století, 170 barokních a klasicistních náhrobků, funkční do roku 1937

Sokolov

- synagoga z roku 1897, zrušena nacisty
- hřbitov z roku 1878, zdemolovaný nacisty, s hroby několika desítek žen z koncentračního tábora ve Svatavě

Staňkov (okr. Domažlice)

- modlitebna z 2. poloviny 19. století, využita jako byt

Stod (okr. Plzeň - jih)

- modlitebna z 2. poloviny 19. století, využita jako byt
- zbytek hřbitova z roku 1906, na něm v dubnu 1945 dočasně pohřbeno 326 vězňů z koncentračního tábora

Stráž (okr. Tachov)

- židovská ulice, v roce 1838 asi 15 domů, nekompaktní, spolu s křesťanskými, domy 1876 požárem zničeny, část domů dochována v přestavbách
- stará synagoga údajně roku 1664 obnovena, 1876 zničena požárem
- nová synagoga postavena před rokem 1883 na místě staré synagogy, roku 1938 nacisty vypálena, po roce 1950 zbořena, dochována pouze jedna zeď, na ní zůstal výklenek pro rituální umyvadlo
- hřbitov údajně od roku 1330, doložen kolem roku 1450, rozšířen po roce 1860, ve staré části řady pro levity a kohanity, nacisty poškozen, nejstarší náhrobek z roku 1579

Strážov (okr. Klatovy)

- synagoga z roku 1808, zbořena 1954
- židovská ulice
- hřbitov neznámého stáří s dochovanými náhrobky od poloviny 18. století

Stružná (okr. Karlovy Vary)

- synagoga z poloviny 19. století, zbořena nacisty

Stříbro (okr. Tachov)

- synagoga z roku 1879, přestavba na kanceláře, nyní Dům dětí a mládeže
- hřbitov z roku 1900 s hrobem obětí pochodu smrti v roce 1945

Studánka (okr. Tachov)

- modlitebna existovala v 19. století

Sušice (okr. Klatovy)

- židovská ulice, dnes Vodní, židovské domy od 17. století, roku 1923 shořela

- první synagoga nebo modlitebna dřevěná, zřízena 1659-60, před rokem 1710 shořela
- druhá synagoga postavena na jejím místě, později adaptována na obytný dům, 1923 shořela, později zbořena
- třetí synagoga z roku 1857-9, do 2. světové války, zbořena 1963-4
- starý hřbitov snad od roku 1626, nejstarší náhrobek z roku 1708, barokní a klasicistní náhrobky, roku 1987-8 opraven
- nový hřbitov, pravděpodobně od roku 1876

Svatava (okr. Sokolov)

- v letech 1943-45 ženský pracovní tábor Flossenbürg, pamětní síň, pomník z roku 1965

Svojšín (okr. Tachov)

- stará synagoga zbořena po roce 1950
- nová synagoga z 2. poloviny 19. století adaptovaná na obytný dům

Švihov (okr. Klatovy)

- modlitebna doložena v roce 1670
- židovská ulice, dnes Vrchlického, roku 1773 vyhořela
- některé domy v přestavbách dochovány
- ghetto zřízené údajně roku 1736
- stará synagoga dřevěná, neznámého stáří, shořela v roce 1773
- nová synagoga asi z roku 1783, zbořena po roce 1960, na místě obytná novostavba
- starý hřbitov založený roku 1644, rozšířen roku 1828, náhrobek z roku 1913, část od založení, renesanční, barokní a klasicistní náhrobky
- nový hřbitov založen 1878

Tachov

- židovská ulice nebo ghetto postiženo požáry, po posledním v roce 1911 část zbořena, vede jí nová ulice
- stará synagoga doložena od počátku 17. století, po požáru v roce 1911 zbořena
- nová synagoga z roku 1911-2, secesní, na místě staré, v roce 1938 nacisty vypálena a zbořena
- první hřbitov údajně od 13. století, asi v 17. století zanikl
- druhý hřbitov povolen v roce 1615, později rozšířen, devastován nacisty, 1950 poškozen přestřelkou, hrob rabína Sofera, po roce 1986 částečně přesunut do Mariánských Lázní, likvidace 1990 odvolána

- třetí hřbitov založen roku 1933, nacisty zdemolován, po roce 1986 zrekonstruován, hromadný hrob obětí železničního transportu, pomník z roku 1987, městský urnový háj
- uloženy ostatky od roku 1946, v roce 1948 navržena mohyla a v roce 1985 provedena její rekonstrukce

Tisová (okr. Tachov)

- modlitebna existovala v 19. století

Toužim (okr. Karlovy Vary)

- modlitebna existovala v 19. - 20. století

Úbočí (okr. Cheb)

- synagoga neznámého stáří zbořena po roce 1960
- zbytek židovské čtvrti
- hřbitov neznámého stáří s náhrobky od 1. poloviny 19. století

Údrč (okr. Karlovy Vary)

- modlitebna existovala v 19. století

Útvina (okr. Karlovy Vary)

- zbytek hřbitova snad z 1. poloviny 19. století zlikvidován nacisty

Velhartice (okr. Klatovy)

- synagoga z 1. poloviny 19. století, přestavěná na požární zbrojnici
- hřbitov z roku 1858 s pomníkem obětí nacismu

Vlčí (okr. Plzeň - jih)

- synagoga snad z 1. poloviny 19. století, adaptovaná na skladiště

Všeruby (okr. Domažlice)

- poslední synagoga z 2. poloviny 19. století, zbořena nacisty

Záboří (okr. Klatovy)

- rodiště Adolpha Joachima Sabatha (1866-1952 Bethesda, USA), amerického politika, který roku 1918 pomáhal při ustavování československého státu ⁴⁶

---

⁴⁶ Maderová, M. *Muzeum Dr. Šimona Adlera*, Západočeské muzeum v Plzni, 1997, oddíl II., ISBN 80-85125-89-7.

4 Náboženské židovské obce Prácheňského kraje

Roku 1839 byl Prácheňský kraj rozdělen na 16 obvodů, v nichž byli ustanoveni vedoucí židovských matrik. Na Sušicko připadly 3 obvody a sídlem matrikářů byly: Sušice, Podmokly a Rabí.

K městu Sušici, kde byl matrikářem Abraham Schwarzkopf, patřily: město Sušice, město Hartmanice, Hory Matky Boží, panství Hrádek, Žikovy, Kněžice, Kunkovice, Horní Staňkov, Jiřičná, Chamutice, Chlum, Loučová, Horní Těšov, Dolní a Horní Krušec, Kundratice, Dolní Těšov, Palvinov, Vatětice, Královský Hvozd, Železná Ruda, Debrník a Dlouhá Ves.

Matrikářem v Podmoklech byl Bernard Gaasa, obec zahrnovala: panství Albrechtice, Podmokly, Mačice, Vojnice, Kašperské Hory a Rejštejn.

V Rabí obstarával matriku Samuel Zeby a zahrnovala obce: Rabí, Žichovice, Vohrazenice a Lhotu.

V dnešní době je většina židovských matrik i ostatních písemností týkajících se židovského obyvatelstva uložena ve sbírkách Židovského muzea v Praze.

4.1 Sušice (Schüttenhofen)

Na zasedání městské rady roku 1764 bylo jednáno o dekretu o restringování Židů v královských městech, kde rychtář oznamoval, že v roce 1618 zde nebylo Židů. Rada se usnesla sestavit přesný seznam Židů žijících v Sušici. Tehdy Židé podali dne 10. července 1765 obci memoriál, „v němž žádají o zachování v městě a o ochranu, ač doznávají, že písemně nemohou dokázat, že by zde nějaká rodina židovská roku 1618 byla a oni z ní pocházeli“. Bylo ustanoveno, aby rychtář, radní a syndikus prohlédli archiv. Z těchto úředních záznamů by se zdálo, že se zde usadili až v 18. století, není tomu tak. Nejstarší zmínku o sušických Židech nacházíme ve Smolné knize z roku 1562, kdy Bartoš, Žid, též Žid Bartoloměj, byli rukojmím Markovi, lazebníku a Matějovi, truhláři v Horách Matky Boží.⁴⁷ Druhá zmínka o sušických Židech se objevuje v Knize sladovníků, do které byl roku 1564 (v neděli po Třech Králích) na valné hromadě sladovnického cechu vepsán seznam osob, které vaří pivo. Tam je napsáno, že každý třetí týden bude vařit Bartoš, Žid. To znamená, že se zde tento první zmiňovaný Žid musel usadit již před rokem 1564, v Bartošově sladovně se roku 1568 vařilo každý třetí týden, byl „v pořadí sládků týdne toho čtvrtý.“ V letech 1595 a 1596 v této sladovně vaří Jan Smolík, pak se již kroniky o této sladovně nebo o Židech v Sušici nezmiňují, to až do roku 1626, kdy byla mezi obcí a židovskou komunitou sepsána smlouva o založení pohřebiště. Její doslovné znění :

*„Jakož jsou Židé Josef Březnický, Jakub Řečický, Šalamoun - Žid perský, Levi Březnický a Bernard Březnický obytní při Sušici do šetrní J. M. C. rychtáři a pánů radě města Sušice vyhledávali, aby jim bašta při domě Jana Andláška z jedné a Tomáše Rechliře z druhé strany na Příkopech ležící, k pochování těl jejich mrtvých postoupena vykázána byla.“*⁴⁸

Žádosti sušických Židů bylo vyhověno pod podmínkou, že zmínění Židé jsou povinni platit obci poplatek z každého mrtvého těla tak, jako je to zvyklostí v jiných městech. Magistrát se k Židům zachoval poměrně dobře, nepožadoval od nich víc než jinde. Smlouva je důkazem toho, že před rokem 1626 mnoho Židů v Sušici nežilo. Zajímavostí je, že byla sepsána v českém jazyce a jména Židů v ní uvedených. Není možné zjistit přesné datum usazení těchto Židů v Sušici, ale dle výroku pana Dr. Gabriela Jakuba Hahna zde bydlel již roku 1625. Jeho jméno není ve smlouvě uvedeno, pan Holík se domnívá, že se Hahn nechtěl připojit k ostatním nebo nebyl považován za „obytného“.

---

⁴⁷ GOLD, H. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, Dějiny Židů v královském městě Sušici, zpr. Kajetán Turek, Praha, 1934, s. 587.

⁴⁸ Svatobor. *Židé v Sušici*, dle zápisků zemř. učitele Jos. Holíka upravil J. St., ročník 14., 1906, č. 25, 1. září.

V Sušici byli Židé „obytní“ a „vloudilí“, kteří zde měli obchod a bydleli jinde. Kromě rodiny Břetětických, Březnických, Perských a Hannových (Hahnových) sem dále přichází Samuel Šťastný – Žid pražský, Žid Löbl, Benjamin Berka, Samuel Fürth (Firt), Benjamin Sable. První sušičtí Židé uzavírali své smlouvy v češtině a i u soudu ji používali. Počínali si jako zdatní obchodníci a Sušičtí v nich viděli nebezpečí pro své vlastní živnosti. Dne 30. 6. 1636 žádali proto sušičtí krejčíři (krejčí), aby bylo Židům zakázáno prodávat na výročním trhu šaty. Nejvíce je toho známo o Samueli Fürthovi, původně zřejmě chudý Žid, který byl však zdatným obchodníkem a záhy splatil dluhy, jež v letech 1638-1638 nadělal. Do Sušice přišel zřejmě roku 1630 a bydlel v obecním domě.

Dost často se také píše o Benjaminovi Hahnovi. Roku 1641 byl zajat Švédy jako rukojmí spolu s mistrem Tomášem Felixem Rosacínem a mistrem Matějem Voprchou pro dluh Sušice 2000 zlatých.

V době švédské okupace již měli Židé své zástupce, které nazývali „staršími“. Dokazuje to i soud z let 1658-1663, který probíhal mezi Židy a kramářem Janem Jedličkou. Židy zastupoval cizinec A. Rábinus. Soud skončil pokutou 200 zlatých pro Židy (výlohy soudu).

V době sporu byli staršími Samuel Šťastný a Benjamin Sable. Jeho jméno se v listinách vyskytuje od 4. června 1660. O jeho synovi Lazarovi se píše ve spojitosti s paní E. Červenkovou, s níž měl nezákonný poměr. Benjamin Sable, Lazarův otec, pak vedl protižalobu proti manželovi paní Červenkové, který mu dlužil 32 zlatých a 52 krejcarů.

Každý Žid, který se chtěl v Sušici usadit, musel žádat o povolení. Ve své žádosti se každý z nových usedlíků židovského původu musel zavázat, že nebude škodit jiným obchodníkům. Za udělení práva na bydlení a obchod muselo být městu vyplaceno 100 zlatých nebo více. Zvláštní je, že právo ochranné (či šosové) se nedědilo z otce na syna. Otec musel vždy o ochranné právo žádat, i když šlo o prvorozeného syna. Obvykle o toto povolení bylo žádáno ve chvíli, kdy chtěl otec svého syna oženit. 12. srpna 1660 takto žádal Samuel Šťastný a později též Sable, ale jejich žádosti nebylo vyhověno.

Nad povolením bdělo gubernium, neboť udělené ochranné právo se mohlo přenášet z obce na obec.

V Sušici směl být pouze určitý počet Židů „familiaritů“. Teprve když jeden zemřel, mohl být na jeho místo přijat další. Tento poměr byl ale na konci 17. století a později na konci 18. století změněn. Ve 2. polovině 17. století žádali Židé o rozšíření hřbitova, protože starý již nestačil.

V dalších listinách a knihách se nejčastěji objevují jména: Felix Šťastný, Šalamoun Šťastný, Fürth, Sable. Žid Šalamoun Šťastný byl 22. prosince žalován, že dluží žihobeckému hejtmanovi Hansi Schmidtovi 100 tolarů. Felix Šťastný je v listinách

označován za Žida „chudého“. 16. února 1663 žádal dokonce o to, aby mu obec „v těžkých časech slevila roční poplatek“. Poté byli předvoláni „starší“ Židů a měli zhodnotit, zda Felix Šťastný je opravdu tak chudý, že nemůže platit. A pokud by to opravdu bylo tak, jak tvrdí, magistrát je žádal, aby za svého svěřence zaplatili, protože magistrát si nemůže dovolit takovou ztrátu. Židé uznali, že Felix Šťastný bohatstvím neoplývá, ale starší platit nechtěli. 22. listopadu podal Šťastný druhou žádost. Pak zřejmě došlo mezi majetnějšími Židy k dohodě o zaplacení dávek.

O Benjaminovi Sablovi se naopak můžeme domnívat, že patřil k majetnějším. Benjamin Sable bydlel v domě Jana Crocina. V letech 1662-1690 mu bylo dlužilo mnoho lidí: punčochář Jelínek, Šimon Leopold, Daniel Müller. Benjamin Sable žádal magistrát, aby mohl jeho syn bydlet v Sušici, jeho žádost byla nejprve zamítnuta. Až později byla zřejmě na přímluvu podkomořího vyslyšena. V roce 1662 byli staršími Benjamin Fürth a Benjamin Sable. V roce 1666 bydlel Benjamin Fürth v obecním domě, který dvakrát vyhořel. Benjamin Fürth chtěl dům postavit znova, a proto požádal o snížení ročního poplatku o náklady na stavbu. Obec mu vyšla vstříc.

V době bojů císaře Leopolda s Turky se v Sušici povídalo, že Židé mají s Turky spojení a že je podporují. Židé nesměli bydlet v domech, kolem kterých se chodilo o procesích se svátostí. Situace se změnila po velkém požáru roku 1662, který zasáhl Sušici i předměstí. Židé se stahovali i do domů, kam dříve nesměli. 9. dubna 1664 byli však povoláni na městský úřad a museli slíbit, že, jakmile to bude možné, opustí tyto domy a vrátí nazpět.

Roku 1690, 15. května se v knihách objevuje další nové jméno, pod ochranu obce byl přijat Žid Isak Markus Fürth. Za vyslyšení své žádosti zaplatil obci 200 zlatých.⁴⁹

Roku 1691 byl „primátorem“ Židů Abraham Aron, roku 1692 byl za staršího označen Mojžíš Fürth, ale 4. července byl místo něj jmenován Jakub Sable. Roku 1707, 20. července lehla Sušice popelem a Židé byli opět nuceni stěhovat se do domů vyhrazených pro katolíky. Ale již 12. a 13. června 1709 obdrželi nařízení, aby se do dvou neděl vystěhovali. Toto nařízení bylo přísně zdůrazňováno zvláště Židům, kteří nebyli pod ochranou obce. Roku 1709 se knihy poprvé zmiňují o Abrahamu Vinterniceovi.

Starousedlým Židům se nelíbil neustálý příliv nových, a proto šli 16. května na magistrát a prosili, aby žádní další Židé nebyli bráni pod ochranu města a aby přespolním Židům byl zakázán prodej jejich zboží ve městě. Na prodej zboží ve městě měl dohlížet městský rychtář a rychtáři předměstí.

---

⁴⁹ Svatobor. *Židé v Sušici*, 1906, ročník 14., č. 26.

Do roku 1700 není možné určit počet Židů žijících v Sušici. Až teprve konsignace Židů roku 1734 hovoří jasněji, ale nedá se přesně podle ní určit, kdy která rodina do Sušice přišla. Soupis uvádí jméno hlavy rodiny, věk, jméno a věk manželky, jméno a věk synů a dcer, kmen ke kterému přísluší, povolání, majetek, místo narození, jméno služby, bydliště, výši nájemného a ochranného, kontribuci a roční výdělek.

V roce 1786 žilo v Sušici 14 rodin. Pod číslem 14 byl veden Lazar Fürth Žichovický. Při konsignaci roku 1799 zde bylo již 16 rodin. Roku 1811 se počet rodin zvýšil a povolení obdrželi: 1769 Daniel Fürth, 1777 Jakob Hahn, 1778 Isak Fürth, 1789 Šalamoun Zucker, David Fürth a Lazar Fürth, 1791 Efraim Schwarzkopf, 1800 Seligman Hahn, 1806 Selig Hahn, 1806 Seligman Fürth. Daniel Fürth obdržel pochvalné uznání od gubernia za to, že roku 1805, když se dozvěděl, že lidé hladoví, půjčil obci bezúročně 1700 zlatých.

Rodina Fürthů je považována za nejvýznamnější rodinu ve městě, roku 1786 se rodině Fürthů narodil syn Bernard, který se trvale zapsal počátku sušického a českého sirkařství. Bernardův otec Daniel obchodoval se střížním zbožím, býval i představitelem židovské obce. Patřil mu dům číslo VI. Bernard Fürth se roku 1823 oženil s Anežkou, rozenou Weilovou. Jeho společenský vzestup pokračuje a roku 1838 kupuje dům čp. 131 v Německé ulici (dnešní Americké armády) a tím získává povolení žít a obchodovat v Sušici. Roku 1819 vystoupili další sušičtí občané proti Židům. Zastupitelé obce Martin de Angelis, Ignác Schreiner, Josef Fanta a výboři Prokop Seringer, Vojtěch Angelis a Václav Maštovský poukázali na to, že sem přišli další dva Židé, Selinger Fürth a Abraham Schwarzkopf, i přes privilegia Josefa II., ve kterých panovník slibuje, že obyvatelům města Sušice nikdy nebude uložena povinnost, aby museli snášet větší počet Židů. K třinácti původně povoleným sušickým Židům přibyl brzy Jakob Weil, který ve 2. polovině 18. století obdržel jedno z míst „familiantů“. Gubernálním nařízením z roku 1799 se do Sušice dostal Selinger Hahn a dekretem z roku 1817 byl ze Lnář do Sušice přesazen Selig Fürth. Pouze třináct Židů mělo být pod ochranou obce (Schutzjuden), ale magistrát zřejmě povoloval pobyt více Židům, a proto obdržel od gubernia důtku. Zpráva se o tom objevuje ve výnosu magistrátu z 1. března 1821. Následkem tohoto výnosu se režim pro Židy zpřísňuje. 15. března 1821 protestovalo obyvatelstvo Sušice proti vzrůstání Židů a 26. ledna obyvatelstvo Kašperských Hor.

Až do roku 1826 nebyla životní data náležitě zaznamenávána, a proto 1. února 1827 bylo nařízeno, aby se vše přesně zapisovalo – seznamy měly obsahovat datum narození synů, jména synů, datum úmrtí i obřezací listy. Pokud se chtěl oženit, musel mít každý Žid guberniální povolení. Žádost o udělení povolení obsahovala: tzv. patent, je-li otec živ či mrtev, je-li otec familiant, který přísluší k obci, pak i kolikanarozeným je syn, stáří ženicha

a nevěsty, je-li ženich vojín či nikoliv, zda-li chodil do školy a s jakým prospěchem, zda-li snoubenci složili zkoušku z náboženství a z knihy „Bene-Zio“, jestli snoubenci nejsou příbuzní, výše nevěstina věna a tzv. vysvědčení o zachovalosti nevěsty. Vše muselo být řádně potvrzené.

Dne 10. prosince 1829 byla nařízena nová konsignace Židů, musely se zaznamenávat poměry v rodinách. Zapsáno bylo 19 rodin. Obřízky v roce 1839 vykonával Samuel Zucher. Abraham Schwarzkopf byl zvolen, aby přísně vedl matriky.⁵⁰

Židé bydleli v domech v Židovské ulici (později Vodičkova, dnes Vodní), jihozápadně od náměstí. V křesťanských domech jim bylo zakázáno bydlet. Vlastnili nejen domy I.-XIX. v Židovské ulici, ale i 5 domů na náměstí, a to i přes odpor křesťanů. Roku 1923 ulice vyhořela a část domů byla nahrazena novostavbami.⁵¹

Počet Židů narůstal, byl pro ně zřízen Ústav náboženské obce židovské v Sušici, což bylo dobrovolné sdružení 18 členů zdejší židovské obce. Sdružení vyplácelo zchudlým nebo nezaměstnaným souvěrcům 8, 50 korun. Pokladníkem tohoto spolku byl Karel Guttman.

Rok 1848, kdy došlo ke zrušení různých omezení svobody včetně poddanství, znamenal zlom i pro židovské komunity.

4.1.1 Zákazy a nařízení v 18. a 19. století v Sušici

Židé nebyli omezováni jen za 2. světové války, ale určité zákazy platily i v 18. a 19. století. Město Sušice mělo v historické části jen několik ulic: Náměstí, Kostelní, Klášterní, Německou, Židovskou, Šatlavní, Dlouhou, Pražskou a Liliovou. Židé však směli obývat jen Židovskou na okraji města u městských hradeb. Do této ulice měli přístup pouze z jedné strany od hradeb. Její druhý konec byl ohrazen silným řetězem. Omezování byli i v obchodě. Směli prodávat pouze ve všední dny a o Výročních trzích měli prodej zakázán. Ze židovské čtvrti mohli vycházet úzkou uličkou, která ústila do ulice Německé (dnešní ulice Americké armády).

---

⁵⁰ Svatobor. *Židé v Sušici*, 1906, ročník 14. , č. 27.

⁵¹ Židovské památky v Čechách a na Moravě, s. 23.

4.1.2 Synagoga v Sušici

První synagoga byla v Sušici zřízena v letech 1659-1660. Židé ji získali v klenuté místnosti obecního domu, který byl dřevěný (prkenný) a současně sloužil jako židovská škola. V Sušici v té době žily 4 rodiny a tak malá synagoga jejich potřebám plně vyhovovala. Tato synagoga stávala v židovské čtvrti v Židovské ulici. Byla do základu zničena požárem 20. 7. 1707.

V roce 1709 byla na stejném místě postavena synagoga nová, zděná, která sloužila 150 let. Jednalo se o dnešní dům čp. 149, Sušice I ve Vodní ulici, který po dalším požáru přestavěl v roce 1923 majitel Ing. Grabinger.

Třetí a poslední synagoga byla rovněž postavena v Židovské ulici. K tomu účelu židovská obec zakoupila tři domy a po jejich demolici byl dne 14. 7. 1857 položen základní kámen. Tohoto slavnostního okamžiku se zúčastnili okresní přednosta František Baštář a také purkmistr František Firbas, místní lékárník. Synagoga byla vysvěcena 10. 8. 1859. Sušický rabín Abraham Schwarzkopf uskutečnil kázání ve staré synagoze. Potom se všichni Židé shromáždili před budovou nové synagogy, kam se Kostelní ulicí dostavil okresní přednosta František Baštář. Když dívka Terezie Fürthová oslovila pana přednostu a na zdobeném polštáři mu byly předány klíče ke chrámu, pan Baštář otevřel chrám a všichni přítomní vstoupili do velmi pěkné a prostorné synagogy. Synagoga sloužila svému účelu do 2. světové války, v roce 1950 přešla do majetku města a v roce 1963 byla zbořena.⁵²

Poutník od Otavy z roku 1859 uvádí: „Byl to nejhezčí z chrámů Izraelitů v Čechách. Tato synagoga byla 12 sáhů dlouhá, 6 sáhů široká a 7,5 sáhů vysoká. Měla prostornou předsíň, pěkný oltář a vkusný chór.“⁵³

Na místě synagogy byly postaveny novostavby.

---

⁵² Stručné dějiny Židů v Sušici, zvyky, tradice a prameny židovského náboženství, sborník vydán k výstavě Umělecké památky židovské kultury, 1994, Muzeum Šumavy v Sušici.

⁵³ Poutník od Otavy, 1859, č. 5, ročník 2., 31. 8., Muzeum Šumavy v Sušici.

4.1.3 Starý židovský hřbitov v Sušici

Po obdržení povolení směli místní Židé pochovávat své mrtvé na pozemku mezi hradbami v místě staré bašty, opevnění při domech Jana Audlásky a Tomáše Truhláře na Příkopech. Podmínkou pro toto povolení bylo platit za každého pochovaného izraelitu nad 10 let 3 dukáty, za dítě 1 dukát a za přesporní dvakrát tolik. Do té doby museli pochovávat své zemřelé na židovském hřbitově v Podmoklech. Malý pozemek přestal brzy svou velikostí vyhovovat a tak se hřbitov několikrát rozšiřoval. Naposledy v roce 1810. Starý židovský hřbitov má rozlohu 430 m². Od roku 1873 se zde nepohřbívá, kdy byl na předměstí Sušice směrem na Červené Dvorce založen hřbitov nový.⁵⁴ Hřbitov je v zachovalém stavu, některé náhrobky jsou čitelné.

4.1.4 Nový židovský hřbitov v Sušici

Hřbitov byl založen roku 1873 na mírném svahu proti východu. Úmrlčí komora (márnice) byla postavena roku 1924, dnes je již zbořena. Vedle stával dům hrobníka pana Mareše. Naposledy se zde pohřbívalo asi v roce 1945. Vchod hřbitova je pěkně upraven, na vratech je umístěna kovaná mříž a proti vchodu je schodiště. Náhrobky jsou z černého leštěného mramoru se zlatým písmem. Nápisů na náhrobcích jsou dosud čitelné. Rozloha hřbitova je 1 973 m².⁵⁵ Oba hřbitovy jsou přístupné.

---

⁵⁴ Stručné dějiny Židů v Sušici, zvyky, tradice a prameny židovského náboženství, sborník vydán k výstavě Umělecké památky židovské kultury, 1994, Muzeum Šumavy v Sušici.

⁵⁵ Stručné dějiny Židů v Sušici, zvyky, tradice a prameny židovského náboženství, sborník vydán k výstavě Umělecké památky židovské kultury, 1994, Muzeum Šumavy v Sušici.

4.1.5 Období do okupace

V období Druhé světové války se Izraelité pokoušeli zachránit sňatkem s křesťanem nebo s křesťankou, ale vše bylo marné. Ojedinele se stalo, že se ze strachu rozpadla smíšená manželství. Nastala krutá persekuce. Tuto situaci přesně dokumentuje vyhláška Okresního úřadu v Sušici č. 1324, z roku 1940, ze dne 22. června 1940 a stručné zápisy v městské kronice.

Židům se zakazuje přístup do všech parků stejně jako na korzo. Rovněž se jim zakazuje přístup do všech parků podél řeky Otavy (Luhu).

Židům je zakázán přístup do hotelu Otava. Židům je přístupna pouze rezervovaná místnost v restauraci U Šálů.

Rovněž je Židům zakázán přístup do lesů na Svatoboru a Vodolence, stejně jako na vrch Andělů strážných nad Sušicí.

Současně je Židům zakázáno používání laviček a sedadel umístěných na veřejných místech v Sušici.

Městské říční lázně jsou rovněž Židům nepřístupny. Stejně se jim zakazuje koupání v řece Otavě počínaje od hranice Protektorátu až k železničnímu mostu stanice Sušice, stejně jako v Roušarce.

Koupání je Židům dovoleno toliko pod železničním mostem u Dobršína.

Tím se mění částečně vyhláška zdejšího úřadu č. 961/1939. Neuposlechnutí této vyhlášky je trestné dle zákona č. 125 Sb. ze dne 14. 7. 1927 čl. 3, odst. 1 a nebo peněžitou pokutou od 10 do 5 000 korun., v případě nedobytnosti vězením od 12 hodin do 14 dnů.⁵⁶

---

⁵⁶ Archiv archiváře města Sušice Václava Chovíta, Muzeum Šumavy v Sušici.

4.2 Rabí

Rabí se nachází 105 kilometrů od Prahy a 27 kilometrů od okresního města Klatovy.⁵⁷ Při zakládání města bylo pamatováno na židy, protože vrchnost měla značný přínos z jejich plateb ochranného. Pro Židy nejvyšší sudí Jan Půta II. Švihovský z Rýzemberka vykázal podhradí při samotných hradbách hned od první brány, kde jim vystavěl řadu domů, jež za ochranný poplatek propůjčoval židovským rodinám. Židovské domy byly soustředěny ve dvou shlucích, na jižní straně tzv. Koňského trhu (4 obytné domy, modlitebna a škola) a západně od židovského hřbitova (4 domy). Většina budov se dochovala v přestavbách.

Později jim Půta Švihovský vystavěl modlitebnu a židovskou školu pro děti. Určené domy pro Židy byly brzy přeplněné, proto bylo pro ně postaveno ještě několik domků blízko pivovaru, v nynějších „Židovnách“.

Rabští Židé se živili převážně obchodem a lichvou. Od počátku 16. století se začali živit jako ranhojiči, tesaři, muzikanti a výjimečně byli řezníky, a to zejména z náboženských důvodů.

Židé v Rabí byli podrobeni městskému pořádku, privilegiím města, ale mimo to podléhali vedení židovské rady a rabbiho. Za Jana Půty ze Švihova a Rýzemberka byl rábský rabín zároveň vrchním rabínem Prácheňského kraje. Daň královské komoře byla odváděna pražským „starším“. Mimo tyto platby platili Židé ještě „pánům“ půlletně šosu.⁵⁸

Židé mezi sebou hovořili většinou hebrejsky, na zámku a s úředníky německy a s lidem česky. Židovské děti pilně navštěvovaly školu. V 19. století byla zrušena hlavní židovská škola a pro všechny děti byla zřízena obecná škola. Podle školních výkazů židovské děti vynikaly nad křesťanské návštěvou i učením. Rabští Židé podle vyprávění starých pamětníků a zápisů byli velice zbožní a přísní při vykonávání svých náboženských povinností.

Za pánů Švihovských, Chanovských i Lambergů až do konce 18. století bydleli Židé v Rabí v pronajatých domech od vrchnosti. Teprve kníže Lamberg reskriptem ze 17. července 1799, ve Steyru, nařídil aby domy rabské, obývané židy, byly prodány (mimo synagogu a školu). Vrchnostenský žichovický úřad rozdělil tyto židovské domy na 4 skupiny (z těch třetí ještě na dva díly) a na kontraktní smlouvy prodal jednotlivé díly v dědičný majetek, a to: I. skupinu Davidu Theimerovi za 81 zlatých 36 krejcarů, II. skupinu Markusu Špitzovi za 132 zlatých 30 krejcarů, III. skupiny 1. díl Jakubu

---

⁵⁷ *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 141.

⁵⁸ KLEINSCHMIDT, R. *Horažďovický obzor*, 1931, č. 9, ročník 11., 1. 9.

Ohrensteinovi za 86 zlatých 57 krejcarů., III. skupiny 2. díl Abrahamu Jampolesovi za 77 zlatých 4 krejcare, a IV. skupinu Šimonu Fröhlichovi za 56 zlatých 4 krejcare. Synagoga a škola ještě 1. srpna 1839 byla pronajata židovské obci na 7 a půl roku do konce ledna 1847. Výše nájemného se zde neuvádí. Tento kontrakt podepsali za židovskou obec v Rabí: Michal Fröhlich, představený, Markus Offner, Solka Zewig, Abraham Jampoles, Samuel Ohrenstein, Šimon Seidl, Izák Theimer, Šimon Fröhlich, Abraham Theimer a Benjamin Seidl. Později se synagoga a škola stala jejich majetkem. Židé dlouho svého vlastnictví v Rabí neužívali, jelikož Rabí nebylo pro ně ekonomicky výhodné, vyprodali se zde a přestěhovali jinam. Jedinou památkou po rozsáhlé židovské obci v Rabí je opuštěný starý „památný“ židovský hřbitov a jméno části obce „Židovna“. ⁵⁹

Poslední modlitebna či malá synagoga neznámého stáří bývala v domě čp. 102. Bohoslužby ustaly kolem roku 1890. Po roce 1897 byla budova adaptována na byt. ⁶⁰ Ještě v roce 1872 sídlil v Rabí rabín, po roce 1890 byla obec připojena k Židovské náboženské obci Horažďovice. Poslední Žid se odstěhoval roku 1899. ⁶¹

4.2.1 Židovský hřbitov v Rabí

Hřbitov se nachází 150 metrů severozápadně od modlitebny na svahu hradního vrcholu. Byl založen před rokem 1724, poslední pohřby se zde konaly v roce 1900, kdy byl pohřben Karel Fürth ze Žichovic a roku 1901 jeho dcera Marta. Náhrobky jsou barokního a klasicistního typu z bílého vápence. Významným prvkem je rokokový vstupní portálek ve hřbitovní zdi. ⁶²

---

⁵⁹ KLEINSCHMIDT, R., Horažďovický obzor, 1931,č. 9, ročník 11., 1. 9.

⁶⁰ *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 142.

⁶¹ GOLD, H. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě*, Praha, 1934, s. 179.

⁶² *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 142.

4.3 Dlouhá Ves (též Stará Dlouhá Ves)

Přesný počátek židovského osídlení není znám. V 1. čtvrtině 18. století už existovala početná Židovská obec (asi 20 rodin) se synagogou. V polovině 19. století tu žilo 37 rodin, později se židovské obyvatelstvo stěhovalo do měst. Roku 1921 žilo v Dlouhé Vsi jen 13 osob židovského vyznání, roku 1930 už nikdo. ŽNO byla pravděpodobně na počátku 20. století připojena k ŽNO Kašperské Hory.

Židovské domy byly soustředěny v centru vsi, mezi hospodářským dvorem a katolickým kostelem. Cenná klasicistní synagoga roku 1937 vyhořela a byla zbořena.⁶³

4.3.1 Židovský hřbitov v Dlouhé Vsi

Hřbitov se nachází 300 metrů od katolického kostela, u cesty na louce směrem na Bohdašice. Hřbitov byl založen roku 1724, nejstarší čitelný náhrobek pochází z roku 1742, poslední pohřeb se zde konal roku 1936. Nacisty byl zcela zničen a náhrobky odvezeny, ale roku 1945 byly historické kameny vráceny a hřbitov částečně rekonstruován.⁶⁴ Hřbitov není označen bránou ani brankou, je přístupný z cesty. Počet náhrobků je odhadován na 100-500, zhruba 20 % je na původním místě. Při rekonstrukci v 90. letech 20. století byly padlé náhrobky postaveny a očištěny. Většina náhrobků pochází z poloviny 18. století. Nalezneme zde různé typy náhrobků jako jsou stély, hlazené a leštěné náhrobky, deskové náhrobky s plastickou dekorací. Náhrobky jsou vyrobeny ze žuly a vápence. Nápisů na náhrobcích jsou v hebrejštině a němčině. Na pozemku hřbitova byl vystavěn Pomník obětem holokaustu.⁶⁵

---

⁶³ Řezníčková, Z. Židovské hřbitovy střední Šumavy část I., Dlouhá Ves, [cit. 10. 3. 2007] Dostupný z: <http://www.sumavanet.cz/www/fr.asp?url=/www/data/com/zid/dves/dves.htm&burl=>>.

⁶⁴ *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 158.

⁶⁵ CIBULKOVÁ, M. *Židovské hřbitovy v okrese Klatovy*, Gymnázium Klatovy, konzultant Braun Petr, seminární práce, Městské muzeum v Klatovech.

5 Hartmanice

Historii Židů v Hartmanicích dokumentuje expozice Muzea Šimona Adlera v Dobré Vodě u Hartmanic. Muzeum bylo vybudováno v roce 1997 jako památník židovského historika a rabína Dr. Šimona Adlera. Jeho vznik je zásluhou finančního příspěví pana Matytiahu Adlera, města Hartmanice a Ministerstva kultury ČR.

Úvod expozice je věnován jeho životu a životu jeho synů Sinae a Matytiahu Adlera žijících v Izraeli.

Druhá část expozice je věnována kultuře Židů a náboženství židovských obyvatel v západočeském příhraničí od Kraslic na severu po Modravu na jihu. Je uvedena seznamem a fotodokumentací 110 zaniklých židovských obcí s dochovanými stavebními památkami.⁶⁶

Příchod židovských rodin do Hartmanic začal po roce 1847. V roce 1867 dostali Židé povolení usazovat se kdekoli v Čechách. V roce 1880 žilo v Hartmanicích 102 židů, 12% obyvatelstva, v roce 1890 zde žilo 119 Židů, ale v roce 1910 už je 65 osob. Židé zde žili společně s Čechy a Němci v naprosté harmonii.

Roku 1868 bylo přemístěno sídlo náboženské obce z Kunderatic, v roce 1921 byla náboženská obec připojena k náboženské obci Sušice.⁶⁷

5.1 Synagoga v Hartmanicích

Synagoga byla postavena kolem roku 1880, na její stavbu přispěli finančně obchodník Šimon Bloch a bezpochyby i řezník Wilhelm Adler z Dobré Vody u Hartmanic. Synagoga sloužila ke svému účelu do roku 1931. Příčinou byla nevýhodná poloha Hartmanic, kdy Židé byli nuceni se přestěhovat z ekonomických důvodů do měst za obživou. Synagoga nebyla nikdy zničena. Roku 2002 občanské sdružení Památník Hartmanice započal činnost na záchranu této horské synagogy. V roce 2006 byla nainstalována expozice Památníku spoluzití Čechů, Němců a Židů na Šumavě.⁶⁸

---

⁶⁶ MADEROVÁ, M. *Muzeum Dr. Šimona Adlera*, Západočeské muzeum v Plzni, 1997, oddíl II., ISBN 80-85125-89-7.

⁶⁷ Městské muzeum Klatovy, fond Klatovy.

⁶⁸ Občanské sdružení památník Hartmanice.[cit. 12. 1 2007] Dostupný z:
http://www.hartmanice.cz/c4-10060640-22940285-t00000_detail-po-trilete-rekonstrukci-byla-hartmanicka-horska-synagoga-slavnostne-otevrena-pro-verejnost.

5.2 Kolinec

V roce 1862 bylo v Kolinci 58 Židů. Pro své modlitební účely měli barokní synagogu, která stávala uprostřed židovské obce. Stavební pozemek získali v roce 1793. Synagoga v roce 1932 vyhořela. Stavební pozemek byl prodán sousedům na zahrádky. Kantor učil v židovské škole, která byla umístěna v č.p. 126. Postupně se Židé odstěhovali. O židovském hřbitově se tvrdí, že je snad druhý nejstarší v Čechách.⁶⁹ Zmínka o Židech je uváděna v souvislosti s popisem historie, kdy roku 1654 měl Matěj Velhartický grunt pod 24 strychů a grunt Řehořovského je pustý a užívá jej se svolením vrchnosti Žid Smule ze Sušice.⁷⁰ Údajně už roku 1519 žily v Kolinci 4 židovské rodiny, spolehlivě doložen je stejný počet rodin až v letech 1654, 1724 a 1783. Roku 1793 tu žilo už 9 rodin (52 osob), roku 1838 dokonce 16 rodin. Po polovině 19. století počet židovských obyvatel klesal. Roku 1880 žilo v Kolinci ještě 46 osob židovského vyznání (4 % obyvatel), roku 1930 pouze 4 osoby. Židovská náboženská obec byla po roce 1918 připojena k židovské náboženské obci Klatovy.

Malá židovská čtvrť bývala nejpozději od 18. stol. J od náměstí, Z od zámku, mezi ulicí vedoucí do Ujčína a ulicí vedoucí do Hrádku. V 1. polovině 19. stol. zde bylo až 7 židovských domů: většina je jich (v přestavbách) dochována.

5.2.1 Hřbitov

Hřbitov se nachází 200 metrů jihovýchodně od židovské čtvrtě a od náměstí, na příkrém svahu nad silnicí do Hrádku. Založen byl údajně v 1. pol. 14. století, nejstarší nalezený náhrobní kámen (dnes nezvěstný) prý pocházel z počátku 16. století. Existence hřbitova je doložena od 1. čtvrtiny 18. století, rozšiřován byl roku 1803 a 1834.⁷¹ Nejstarší čitelný náhrobek pochází z roku 1724. Rozměr hřbitova je 0,1043 hektaru. Převážná část náhrobků není na svém původním místě. Při rekonstrukci hřbitova bylo 75 % náhrobků poškozeno. Spadlé náhrobky byly postaveny a očištěny, rozbité náhrobky slepeny, vegetace byla odstraněna. Hřbitov je ohrazen polozbořenou zdí s bránou, která se nezamyká a je přístupný z veřejné cesty komukoli. Náhrobky pochází převážně z 18. a 19. století. Jsou udělány z mramoru, žuly, vápence a pískovce. Nalezneme zde náhrobky typu stél, leštěných a hlazených náhrobků s nápisy v hebrejském, německém a českém jazyce, deskové náhrobky s plastickou dekorací a dvojité náhrobky zvané tumby. Všechny

---

⁶⁹ HRDLIČKA, M. *Kolinec na Šumavě*, Klatovy: Čermák Klatovy, 1940, s. 16.

⁷⁰ HRDLIČKA, M. *Kolinec na Šumavě*, Klatovy: Čermák Klatovy, 1940, s. 44.

⁷¹ Kolinec.[cit. 12. 1. 2007]. Dostupný z <<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/jcom/fiedler/kolinec>>.

náhrobky jsou barokního typu. Pohřby byly vykonávány do roku 1940. Vlastníkem hřbitova je Židovská náboženská obec.⁷²

5.2.2 Historie synagogy

Synagoga byla postavena okolo roku 1880, v dnešní době se nevyužívá. Nachází se zde několik desítek historicky cenných náhrobků, které byly dopraveny ze hřbitova v Tachově. Synagoga byla postavena okolo roku 1880, v této době zde žilo více než 100 Židů (13 % všech obyvatel). Po celá desetiletí zde žili vedle sebe Němci, Češi a Židé. Konec tohoto soužití přinesl rok 1938, kdy byly Hartmanice obsazeny německou armádou a přiřčeny k Bavorsku. Synagoga byla uzavřena, později změněna na truhlářskou dílnu stejně jako více než šedesát synagog a židovských modliteben v oblasti Šumavy a Českého lesa uzavřena (a později změněna v truhlářskou dílnu). Na rozdíl od většiny židovských památek nebyla hartmanická synagoga zničena za nacistické okupace ani později za komunistického režimu, i když byla znehodnocována účelovými zásahy. Koncem osmdesátých let minulého století budovu užívali vojáci a státní statek (byl tu sklad pneumatik) a čekala ji demolice. Díky pádu totality rozsudek vykonán nebyl.⁷³

---

⁷² CIBULKOVÁ, M. *Židovské hřbitovy v okrese Klatovy*, Gymnázium Klatovy, konzultant Braun Petr, seminární práce, Městské muzeum Klatovy.

⁷³ Občanské sdružení památník Hartmanice, dějiny Židů v Hartmanicích. [cit. 12. 1. 2007]. Dostupný z : http://www.hartmanice.cz/1-10061260-11933320-t00000_detail-81.

5.3 Horažďovice

Město se nachází mezi Strakonice a Sušicí, písemné doklady o usazení Židů dokládají kroniky z období třicetileté války. Starší záznamy byly zničeny při požáru roku 1619. Horažďovičtí nevlastnili domy, roku 1629 Žid Eliáš Šťastný koupil dům od vdovy Elišky Konvářové s povolením od magistrátu za 120 kop. Tento dům splácel do roku 1648. Tento rok byl Židům prodán další dům. Židé měli své domy i hřbitov pronajatý na podnikání. Židovské domy se nacházely v ulici Zelená, poblíž hřbitova, nyní Prácheňská.⁷⁴ Během 30leté války byli Židé ochuzeni a zadlužovali se.

Za vlády Šternberků mělo město několik výsad, kterých se drželo. Nesmělo se zde usadit více než 10 židovských rodin. I když obec nebyla příliš Židům nakloněna, dbala o pořádek, jak je doloženo citací: „28. ledna 1649 podal Urban Němec spis proti cantoru židovskému, kterému jest povinován nájmem bytu do sv. Jiří, aby mu z té sumy, co u něho 9 neděl byl, bylo odraženo. Snesení: poněvadž dotyčný Žid měl se suplikujícím dokonalou smlouvu, aby ho v příbytku svém do sv. Jiří přiochránil, a toho se nestalo, pro nedodržení smlouvy jest povinen zase jemu, Židu, peníze vrátit a pro pletichu by záhodno bylo, aby vězením dostatečně trestán byl.“⁷⁵ Pronájmy domů byly přísně kontrolovány a nesmělo se pronajímat bez povolení městské rady. Pokud měli Židé dům pronajatý, byli povinnováni kontribucí.

Židé byli konkurencí pro ostatní měšťany v oblasti živnosti, odtud pramení nevraživost křesťanů vůči Židům. Židé nedodržovali všechna nařízení o živnostech, proto si křesťanští živnostníci stěžovali magistrátu a úřadům. Židé, jakožto rození obchodníci, obchodovali i s obilím. Měšťané si na ně stěžovali, o tom svědčí doklad z 6. října 1676, kdy jim bylo dekretem zakázáno kupovat obilí. Konšelé měli za úkol prohlédnout sýpky, zjistit kolik mají zkoupeno, avšak Židé Šťastný a Joachim, že než by tak učinili, tak by raději šli do vězení.⁷⁶

Židům bylo zakázáno nosit a užívat zbraně, museli nosit žluté soukenné kroužky, nedovolili jim ani pást dobytek v obecním houfu. Že vrchnost trvala na počtu 10 židovských rodin, svědčí seznam z roku 1723: Marous Wehler, Aron Vogl, Jáchym

---

⁷⁴ BIRNBAUMOVÁ, A. *Horažďovice*, 1941, s. 18.

⁷⁵ GOLD, H. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*, Dějiny Židů v Horažďovicích a okolí, zpracoval Karel Němec, Praha, 1934, s.176.

⁷⁶ BIRNBAUMOVÁ, A.: *Horažďovice*, 1941, s. 41.

Šťastný, Moises Polenetz, Marous Šťastný, Perl Schneider, Marous Eliáš, Nathan Jonl, Terrisl Salamona a Ennoch Wolf.⁷⁷

Za vlády Mansfeldů se Židům dařilo lépe. Jejich počet nebyl již omezován seznamem, v té době zde žilo 18 židovských rodin. Omezení obchodu nastalo 17. 7. 1778, kdy s moukou a kroupami mohli obchodovat pouze mlynáři. Teprve za dob Josefa II. se zde Židé mohli volně usazovat. Za Marie Terezie chodily židovské děti do německé školy, která přestala svoji funkci plnit roku 1899, kdy odešel její německý správce. Češtině se vyučovalo denně od 11 do 12 hodin, a židovská obec uzavírala s učiteli smlouvu na 3 roky.

Roku 1852, kdy obec byla německá, za představeného byl zvolen Eduard Münz. Eduard Münz tehdy prohlásil: „My Židé žijeme zde v úplně českém kraji a nemáme zájmu na němčině. Činím návrh, aby obec v úředním jednání užíval českého jazyka a také modlitby v kostele, při pohřbech i náhrobní nápisy byly české“. Návrh byl přijat.

5.3.1 Starý židovský hřbitov v Horažďovicích

Židovský hřbitov se nacházel na parkánu do 19. století, poté získali pozemek na Loretě. Dle soupisu domů můžeme usuzovat, že nedaleko židovského hřbitova bývala židovská škola.⁷⁸

Hřbitov se nalézá 700 metrů severovýchodně na svahu na okraji města. Nejstarší zmínky o hřbitově pochází z poloviny 17. století. Založen byl v poslední třetině 19. století. Poslední pohřeb se zde konal před rokem 1943. Na hřbitově nalezneme náhrobky ze 17. - 19. století. Náhrobky jsou vyrobeny z mramoru, žuly, vápence a pískovce. Typy náhrobků jsou stély, leštěné a hlazené náhrobky s nápisy v hebrejském, německém a českém jazyce, náhrobky deskové s plastickou dekorací a tumby. Vlastníkem hřbitova je Židovská náboženská obec.⁷⁹ Hřbitov je přístupný veřejnosti.

---

⁷⁷ *Horažďovický obzor*, 1931, ročník XI., č. 9, 1. 9.

⁷⁸ *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s.169.

⁷⁹ CIBULKOVÁ, M. *Židovské hřbitovy v okrese Klatovy*, Gymnázium Klatovy, konzultant Braun Petr, seminární práce, Městské muzeum Klatovy.

6 Židé v Klatovech

Klatovy leží v šumavském podhůří poblíž jihozápadní hranice České republiky s Německou spolkovou republikou, 40 km jižně od Plzně.

Do poloviny 19. století město praktikovalo různá protižidovská opatření a proto zde byla židovská komunita velmi malá. Židovští obyvatelé se začali v Klatovech usazovat od druhé poloviny 19. století. Nejstarší zmínka o židovské obci je z roku 1867. V roce 1892 zde žilo 532 Židů.⁸⁰ I přes malý počet židovských obyvatel, byla židovská obec velice prosperující a živá, jak dokazuje časopis *Šumavan* vydávaný na konci 19. století. Židé v Čechách si vydržovali 104 soukromých škol, které byly vesměs německé. V Klatovech byla také škola a mládež v ní byla vychovávána výhradně po německu.

Čestným představeným židovské obce v roce 1894 byl Josef Porges. Za svého působení v obci se zasloužil o její rozkvět a o vystavení kostela. Dle stanov židovské náboženské obce je tento post čestným a neplynou z něj žádné finanční obnosy. Při příležitosti výročí 25-ti let působení v obci, mu byl v přítomnosti všech hodnostářů předán diplom za čestné zásluhy.⁸¹

18. října 1894 bylo jednáno ve valné schůzi všech příslušníků židovské náboženské obce Klatovy o návrhu na zrušení německé izraelské školy. Škola byla udržována na náklady členů obce a mimo to vyžadovala jiné mimořádné výlohy. Někteří členové obce souhlasili s návrhem, že obecné a měšťanské školy poskytnou dětem příslušného vzdělání jako soukromá izraelská německá škola.⁸² Pro slabou účast na této schůzi nebylo dospěno k jednoznačnému rozhodnutí. Jednání bylo odročeno na další schůzi. Navrhovatelem zrušení školy byl Ing. Pollak, který byl vybídnut starostou města, aby tento návrh valné hromadě předložil. Inženýr Pollak došel k závěru, že židovská mládež potřebuje více vyučování v češtině, aby se mohla stát mládeží slovanskou. Proti tomuto návrhu se vyslovalo skoro celé shromáždění, že nemají důvod přestat být Němci a požadovali, aby se škola soukromá stala školou veřejnou. Návrh byl předložen k novému jednání na příští poradě.⁸³

Valné hromady se konaly i v dalších letech, poslední doložený záznam v pramenech je z roku 1898. Rok 1896 dokládá vznik Národní Jednoty Českožidovské, schůze se konala

---

⁸⁰ Klatovy a okolí, synagoga a židovský hřbitov. [cit. 25. 3. 2007]. Dostupný z <http://www.klatovy.cz/klatovy/fr.asp?tab=snet&id=2161&burl=>>.

⁸¹ *Šumavan*. Z izraelské obce Klatovské, 1894, č.40, ročník 27., 6. 10, s. 396, Městské muzeum Klatovy.

⁸² *Šumavan*. V klatovské obci israelitské, 1894, č.40, ročník 27., 27. 6., s. 460, Městské muzeum Klatovy.

⁸³ *Šumavan*. V klatovské israelitské obci, 1894, č.47, ročník 27., 24. 11., s. 471, Městské muzeum Klatovy.

9.8.1896 v Klatovech. Přítomni byli starosta města J. Frank, JUDr. Karel Hostaš, hosté z Domažlic, Plánice a řada dalších plzeňských členů. Hlavním bodem byla řeč zemského poslance JUDr. Scharfa z Prahy, který prohlásil za hlavní úkol spolku snahu o to, aby byl v bohoslužbách zaveden český jazyk a užíval se v soukromých stycích Židů.⁸⁴ Další záznam o činnosti Jednoty Českožidovské nalézáme v Šumavanu z roku 1898, kdy se konala volba nového správního výboru. Předsedou byl zvolen M. Löwy, jednatelem A. Bloch, pokladníkem H. Lederer, členy výboru J. Beneš, M. Singer a J. Stern. Výbor se usnesl, že od jednotlivých členů bude vybírán měsíční příspěvek na založení knihovny.⁸⁵ V průběhu roku 1898 odbor zahájil čilejší činnost. Rozmnožil počet svých členů, rozeslal souvěrcům zvláštní pozvání ke vstupu do odboru, podal různá přání správě izraelské obci, aby odstranila vliv němčiny z běžného života. Klatovský odbor uspořádal několik přednášek. Také uspořádal Humoristický večírek ve prospěch fondu pro chudou mládež, jehož programem byla díla českých skladatelů, Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany.⁸⁶

---

⁸⁴ *Šumavan*. Z Národní jednoty česko-židovské, 1896, č. 34, ročník 29., 27. 8., s. 380, Městské muzeum Klatovy

⁸⁵ *Šumavan*. Z jednoty českožidovské v Klatovech, 1898, č. 21, ročník 31., 21. 5., str. 4, Městské muzeum Klatovy.

⁸⁶ *Šumavan*. Klatovský odbor Národní Jednoty Českožidovské, 1898, č. 50, ročník 31., 10. 12., s. 4, Městské muzeum Klatovy.

6.1 Židovský hřbitov

V roce 1871 byl za městským hřbitovem na severovýchodním svahu založen židovský hřbitov. Nejstarší náhrobek je z poloviny 19. století. Náhrobky jsou udělány z mramoru, žuly, pískovce a vápence. Z typů náhrobků zde nalezneme stély, tumby a hlazené leštěné náhrobky s nápisy. Náhrobky jsou s bronzovými dekoračními prvky a s prvky jiných kovů. Do roku 1885 byly na židovském hřbitově pomníky s nápisy německými a hebrejskými. Roku 1885 se zde objevily první dva pomníky s nápisy českými a to na hrobech pana Herze a pana Kohna. O tyto dva první české nápisy se zasloužili pan Ing. Weisl a V. Kohn.⁸⁷ Nalezneme zde i pomník obětem holokaustu. Na hřbitově se pohřbívalo naposledy v roce 1953. Po roce 1989 byl hřbitov opraven a náhrobky zvednuty a očištěny. Nyní slouží ke svým dřívějším účelům. Vlastníkem je Židovská náboženská obec.⁸⁸

6.2 Synagoga

Synagoga byla postavena v roce 1876, součástí byla modlitebna a školní místnosti. V sousedství se nacházelo sídlo rabína. Zasvěcení budovy proběhlo 2. října 1876 rabínem Dr. G. Perlitzem.⁸⁹ Za nacistické okupace se synagoga stala terčem nenávistných útoků „vlastenců“ z Vlajky, k vyvolávání antisemitských nálad se připojily i Klatovské listy. Ve dnech 17. listopadu 1942 a 17. listopadu 1944 probíhal odsun občanů židovského původu do koncentračních táborů. Po válce byla synagoga přestavěna a sloužila již ke svému původnímu účelu. V současné době je přístupná přes dvůr prodejny nábytku u podchodu pod Plzeňskou ulicí. Nyní je používána pro jiné účely.

---

⁸⁷ Šumavan. Židovský hřbitov v Klatovech, 1885, č. 20, ročník 18., 16. 5., s. 21, Městské muzeum Klatovy.

⁸⁸ CIBULKOVÁ, M. *Židovské hřbitovy v okrese Klatovy*, Gymnázium Klatovy, konzultant Braun Petr, seminární práce, Městské muzeum Klatovy.

⁸⁹ Materiály Muzea v Klatovech, fond Klatovy.

6.3 Stanovy izraelské náboženské obce v Klatovech

I. ODDÍL

Obvod náboženské obce, sídlo představenstva, členové náboženské obce.

§ 1

Izraelská náboženská obec v Klatovech, kde má představenstvo náboženské obce své sídlo, do obvodu spadají následující obce: Bystrý, Bolešiny, Chocomyšl, Chudenice, Dehtín, Dolany, Drslavice, Elhovice, Cvrčoves, Habartice, Klatovy, Kokšín, Koryta, Křištín bez Dobré Vody a Střezměře, Kroměžlice, Kydlíny, Luby, Malechov, Maloveska, Měcholupy, Mezhoří, Mlýnec, Pravovice, Předslav, Řakom, Slavošovice, Struhadlo, Švihov, Štěpánovice, Tajanov, Tetětice, Točník, Trnčí, Tupadla, Vostřetice, Votín, Zdaslav; z obvodu okresního soudu v Plánici místní obce Kvasetice, Němčice, Plánice a Zbyslav.

§ 2

Každý izraelita, který má v obvodu v § I. řádné bydliště, je členem náboženské obce. Izraelité, kteří se v obvodu obce náboženské zdržují občas, aniž by byli členy náboženské obce, jsou oprávněni podle předpisů platných pro obec, užívat náboženských, vyučovacích a rituálních ústavů, jež obec vydržuje.⁹⁰

§ 3

Všichni členové obce budou zapisováni do seznamu, který obec povede.

II. ODDÍL

Úkol obce náboženské

§ 4

Úkolem náboženské obce je, aby v mezích, státními zákony pečovala o náboženské potřeby svých členů a zřizovala, udržovala a podporovala ústavy, jejichž účel to vyžaduje a to dle později uvedených podrobných ustanovení.⁹¹

III. ODDÍL

Zastupující a správní orgány náboženské obce

---

⁹⁰ ČERMÁK, M. *Stanovy izraelské obce náboženské v Klatovech*, 1901, s. 3, Státní okresní archiv Klatovy.

⁹¹ ČERMÁK, M. *Stanovy izraelské obce náboženské v Klatovech*, 1901, s. 4, Státní okresní archiv Klatovy.

§ 5

Zastupující a správní orgány obce náboženské jsou:

představenstvo náboženské obce (§ 6),
sesílené představenstvo náboženské obce (§ 7),
starosta náboženské obce (§ 8).⁹²

§ 6

Představenstvo náboženské obce se skládá z 9 členů. V případě, že členové jsou zaneprázdněni, jsou ustanoveni 3 náhradníci.

§ 7

Sesílené představenstvo obce se skládá z 9 členů představenstva náboženské obce a 6 důvěrníků.

§ 8

Starostu náboženské obce volí představenstvo náboženské obce ze svého středu.

Představenstvo obce volí dále ze svého středu na dobu volebního období náměstka starosty náboženské obce, pokladníka, účetního a jednoho nebo několik představených modlitebny. Za představené modlitebny lze volit i členy sesíleného představenstva náboženské obce.

§ 11

Úřad obce představenstva náboženské obce, sesíleného představenstva náboženské obce, zvláště úřad starosty a jeho náměstka je bezplatným úřadem. Totéž platí v případě rozvrhovací komise (§ 90).

§ 12

Otec a syn, tchán a zeť, bratři a švagrové nesmí být zároveň členy představenstva nebo sesíleného představenstva náboženské obce.⁹³

IV. ODDÍL

Obor působnosti představenstva náboženské obce a sesíleného představenstva náboženské obce.

---

⁹² ČERMÁK, M. *Stanovy izraelské obce náboženské v Klatovech*, 1901, s. 4, Státní okresní archiv Klatovy.

⁹³ ČERMÁK, M. *Stanovy izraelské obce náboženské v Klatovech*, 1901, s. 6, Státní okresní archiv Klatovy.

§ 14

Představenstvo náboženské obce a sesílené představenstvo náboženské obce jsou radíci a usnášejícími se orgány náboženské obce.

§ 15

Obor působnosti představenstva obce obsahuje, vyjma záležitosti v následujícím § 22 uvedené, které jsou sesílenému představenstvu náboženské obce vyhrazeny, veškerou vrchní správu náboženských a majetkových záležitostí náboženské obce.⁹⁴

V. ODDÍL

Obor působnosti starosty obce náboženské, pokladníka, účetního, revizorů pokladny a přednosta modlitebny.

§ 23

Starosta náboženské obce je bezprostředně spravujícím a výkonným orgánem náboženské obce. Obor působnosti starosty náboženské obce obsahuje:

- konat běžné práce a dohlížet na úředníky a funkcionáře obce při výkonu stanovené práce, udělovat jim dovolené do výše 14 dnů;
- sepisovat seznam voličů, přijímat volební reklamace a překládat je představenstvu náboženské obce;
- vést v patrnosti příslušníky obce, vystavovat osvědčení o příslušnosti k obci;
- spravovat jmění náboženské obce, ústavy a fondy obce;
- připravovat záležitosti, o nichž se má radit představenstvo náboženské obce, činit návrhy v případě vyřízení těchto záležitostí, vypracovávat rozpočty a účetní uzávěrky;
- vykonávat usnesení představenstva náboženské obce a sesíleného představenstva náboženské obce.

VIII. ODDÍL

Obor působnosti představeného obce, rabína.

§ 33

Rabíny mohou být ustanoveni řádní členové náboženské obce, jejichž mravní chování ze stanoviska státního občana je bez výčitky.

---

⁹⁴ ČERMÁK, M. *Stanovy izraelské obce náboženské v Klatovech*, 1901, s. 7, Státní okresní archiv Klatovy.

Mimo to se má rabín prokázat předepsaným stupeň všeobecného vzdělání. Teologické vzdělání je nutno prokázat dle stávajících platných zákonných předpisů.

§ 34

Rabína ustanovuje sesílené představenstvo náboženské obce, a rabín musí mít své bydliště v obvodu obce Klatovy.

§ 38

Rabín je ustanoven písemnou smlouvou na delší dobu, výpovědní lhůta pro obec nesmí být kratší než 6 měsíců

§ 39

Rabín je učitelem zákona a rádcem obce a příslušníků v náboženských a rituálních záležitostech.

Jeho práva a povinnosti:

- dohlíží při bohoslužbě, koná kázání a jiné náboženské přednášky;
- vyučuje náboženství;
- rozhoduje v otázkách rituálních;
- uzavírá sňatky, rozhoduje o manželské rozluce, uděluje čestné tituly;
- k rituálním úkonům má pomocníka;
- při schůzích představenstva náboženské obce má rabín poradní hlas.⁹⁵

---

⁹⁵ ČERMÁK, M. *Stanovy izraelské obce náboženské v Klatovech*, 190, s. 15, Státní okresní archiv Klatovy.

7 Židé v Poběžovicích (Ronsberg)

Poběžovice leží v Českém lese, nedaleko bavorských hranic, ve 30. letech 20. století zde žilo 50 Židů. Stáří židovské obce v Ronšpergu je zřejmě stejného stáří jako židovská obec v Praze, o čemž svědčí několikerá návštěva Rabbiho Löwa. Ronšperg leží na velmi příhodném místě, což náboženské obci nabízelo dobré spojení s Židy z Bavor. V nalezené kronice je jmenován rok 1096, rok první křížové výpravy. Křížáci vpadli do města a všechno pobili. Z tohoto důvodu zde Židé u bavorských hranic nebydleli, báli se o své životy.

Nové osídlení nastalo v roce 1590, kdy ve městě nastal hladomor a zůstala zde jen jediná studna s vodou a která, jak kronika vypráví, byla používána jako Mikve. Tato Mikve sloužila ke svým účelům do 30. let 20. století. Studna leží na dolním konci města, u místa, kde se nalézala stará městská zeď. V roce 1814 byla na místě, kde se nalézá studna, vystavěna synagoga. Ulice se jmenuje Židovská a odedávna zde žili Židé. Tato ulice s přilehlými domky tvoří celou židovskou čtvrť. Od soboty do pondělí Židé nesměli židovské ghetto opustit, jinak byli potrestáni.⁹⁶ Kolem roku 1600 žilo v Ronšpergu 30 rodin. Roku 1654 se z Ronšperga odstěhoval Žid Seml Mayer do Mutěného, kde bylo roku 1669 šest židovských rodin se 40 členy. Ve druhé polovině 17. století měli již Židé v Ronšpergu i synagogu, a to již před rokem 1663. Podle tradice židovské obce stála v Ronšpergu synagoga v roce 1590 a to na místě pozdější synagogy z roku 1814.⁹⁷ Roku 1811 bylo v Ronšpergu 300 Židů, roku 1859 jich bylo 212. Od roku 1770 byly židovské domy označovány římskými čísly. Celkem jich bylo jedenáct. Toto číslování bylo ponecháno do roku 1927. Teprve po vydání Tolerančního patentu bylo Židům umožněno stěhovat se i mimo židovskou ulici a vlastnit majetek. Představeným v této době byl rabín Joel Raunschburg-Rosenbaum. Zemřel roku 1820 ve věku 106 let. K židovské náboženské obci Ronšperg patřily Mutěnice. Tyto místa měli společnou chevra-kadiša, členové sdružení se starali o nemocné a umírající. Představitelem byl Abraham Langschur, který nechal ve 30. letech 20. století rozšířit židovský hřbitov. V Tereziánském katastru z roku 1756 je uvedeno v Ronšpergu 14 rodin. V létě 1839 je počet 30 rodin s 212 členy. V roce 1893 počet Židů klesl na 130 a po roce 1938 žilo v Ronšpergu pouze 50 Židů. S příchodem německého vojska byli Židé odvezeni a zatčeni, synagoga byla srovnána se zemí.⁹⁸

---

⁹⁶ PURGHARTT, F. *Poběžovice, Pivoňské Hory a Podhůří*, 1965, s. 169, Státní okresní archiv Horšovský Týn (dále citováno jako *Poběžovice, Pivoňské Hory a Podhůří*).

⁹⁷ *Poběžovice, Pivoňské Hory a Podhůří*, s. 169.

⁹⁸ BAUER, F. *Ronsberg, ein Buch der Erinnerung*, 1970, s. 139, Státní okresní archiv Horšovský Týn (dále citováno jako *Ronsberg, ein Buch der Erinnerung*).

Od roku 1792 do roku 1859 byla v synagoze talmudská škola – ješiva, která měla roku 1830 dvacetosm žáků.⁹⁹ V Ronšpergu bylo i sídlo krajských rabínů. Krajskými rabíny byli R. Falk, Eliazar Löw a posledním zdejším krajským rabínem byl Filip Kolmer, který zemřel roku 1834.

Ronšperská škola byla otevřena roku 1778. Zmínku nalézáme v kronice, že ve školním roce 1897/1898 bylo 188 žáků, z toho 1 český a 8 židovských. V roce 1898/99 bylo žáků 199, z toho 9 židovských, v roce 1899/1900 bylo žáků 201, z toho 7 židovských. Zda škola byla židovskými dětmi navštěvována dříve, nevíme.¹⁰⁰

---

⁹⁹ *Ronsberg, ein Buch der Erinnerung*, s. 138.

¹⁰⁰ *Poběžovice, Pivoňské Hory a Podhůří*, s. 169.

7.1 Mikve

Lázeň se skládá z dříve jmenované studny, která je asi 5 metrů hluboká o průměru třičtvrtě metru. Vedle je vlastní bazén. Studna i bazén jsou opatřeny dubovou výdřevou, kterou je vidět, když je voda vyčerpána. Dubové dřevo ponořené do vody vydrží neomezeně dlouho.

Prostor, ve kterém se studna a bazén nalézají, je nad hladinou oddělen slabou půlcihlovou zdí. Bazén byl spojen se studnou, takže voda v bazénu byla ve stejné výši jako ve studni. Dřevěnou pumpou byla voda ze studny pumpována do výše položeného kotle, kde byla ohřívána a vypouštěna do vlastního bazénu, který je vybetonován. V bazénu jsou vstupní schody, takže i největší muž se mohl ve stoje ponořit. Lázeň byla nepřetržitě používána, někdy více a někdy méně. Velmi silně byla používána v roce 1914, kdy přibyl velký počet židovských uprchlíků z Haliče. V roce 1926 z nejasné příčiny ustal přítok vody do bazénu. Dělníkům bylo uloženo studnu vyčerpat a zjistit příčinu. Dělníci oznámili, že na dně studny je kámen, který musí být odstraněn a tím by se zvětšil přívod vody. Kámen přes svoji velikost nebylo možno vyzvednout, a proto byl rozbit na 5 kusů a vytažen s bahnem. Kámen ležel dlouhou dobu na dvoře synagogy, po nějaké době se na kusech kamenů omytých deštěm objevila hebrejská písmena. O tom byl vyrozuměn vedoucí synagogy Heinrich Lampl, který společně s autorem tohoto spisu dopravili tyto kameny k očištění, sestavili z kamenů mlýnský kámen, na jehož obvodu bylo vytesáno: „V tomto prameni se ponořil rabín Izrael Baal-Schem 310x, ve dnech strašlivého chladna roku 1744 a pravil, že jest to pramen všeobecného zdraví a proti neplodnosti“. Z tohoto důvodu je místo čteně navštěvováno.¹⁰¹

---

¹⁰¹ KLAUBER, M. *Město Ronšperg a Poběžovičtí Židé*, 1927, přeložil Habeš, F., 1969, str. 3, Státní okresní archiv Horšovský Týn (dále citováno jako *Město Ronšperg a Poběžovičtí Židé*).

7.1.1 Synagoga v Poběžovicích

Se stavbou synagogy se začalo roku 1814 a není znám stavitel, vyúčtování, ani plány. Dochoval se jen originál protokolu s rozhodnutím o stavbě chrámu, na kterém jsou podpisy jednotlivých členů obce a několik darů.

Na prvním místě je jmenován rabín Joel Ranschburg, který inicioval stavbu synagogy. V tomto protokole je uvedeno, že každý je povinen spoluprací. Domníváme se, že mezi členy musel být patrně blahobyť, když se obec rozhodla ke stavbě tak nákladného stavení, neboť přispívající činitelé nejsou známy.

Synagoga je velké, vysoké a masivní stavení čtvercového půdorysu, má hladké vnější stěny s charakteristickým vysokým kruhovým obloukem a uzavřenými okny. Vlastní prostory chrámu se nalézají v prvním patře a v přízemí se nalézají jen byty pro rabíny.

Ke stavbě synagogy byli povoláni jen Židé. Hlavním materiálem chrámu je kámen, hlína, jen na krov bylo použito dřevo, proto byly na stavbu přibírány dívky i ženy.

Synagoga odpovídala přesně starým předpisům, jaké jsou nutné pro stavbu chrámu pro přísně věřící Židy.

Kolem zdí jsou sedadla pro modlící se a každé sedadlo má svůj pult. Uprostřed je anemón, ke kterému ze dvou stran vedou stupně. Prostor je nahoře uzavřen mohutnou klenbou, ze které visí těžké mosazné svícny. V roce 1924 bylo zavedeno elektrické vedení, přesto mosazné svícny byly ponechány v původním stavu.

Na protilehlé straně svatostánku se nalézá prostor pro ženy, který je spojen dřevěnou mříží s ostatním prostorem chrámu a vedou k němu dřevěné oddělené schody.

Po levé straně vchodu se nalézá měděná nádrž na vodu s přidělanou mísou. Vpravo je mycí nádoba pro „kohaním“.

Před vystavěním chrámu byly bohoslužby konány v domě rodiny Adlerů v Židovské ulici.

Na klenotech měl chrám několikanásobný závěs na toru a mnoho opon – závěsů na svatostánek, z nichž jsou některé vyšívány a obloženy stříbrem a zlatem a představují značnou hodnotu. V chrámu se dále nalézá knihovna z pozůstalosti hraběte Jindřicha Coudenhova, která byla židovské obci darována. Obsahuje mnoho spisů v různých světových jazycích.¹⁰²

---

¹⁰² *Město Ronšperg a Poběžovičtí Židé*, s. 11.

7.1.2 Hřbitov

O hřbitově není mnoho zpráv. Střední část hřbitova je nestarší, byly zde nalezeny náhrobky staré 340 let. Náhrobky nebyly vždy postaveny. V roce 1914 po příchodu válečných uprchlíků z Haliče byl sepsán seznam a hroby očíslovány. Některé náhrobky byly opraveny a rozluštěny.¹⁰³

---

¹⁰³ *Město Ronšperg a Poběžovičtí Židé*, s. 12.

8 Židé v Tachově

Přesné zprávy o osídlení Židů v Tachově nemáme. Dokládáme pouze zprávou o rabínu Mošem ben Chisdajovi z Tachova, který žil v Tachově ve 13. století, byl současníkem rabiho Eliazara ben Jehudy z Wormsu. Jak bylo zvykem, učenci získávali jména podle rodného města, ze kterého pocházeli. Židé byli pronásledováni během křížových výprav během 12. století. Před těmito výpravami, Židé žili v Německu a byli velice váženými občany. Za vlády Přemysla II. byli Židé přínosem pro jeho kolonizační úsilí, a proto je podporoval.

Město roku 1427 bylo obléháno husity a do roku 1434 jej ovládali. Ale ani po odchodu husitů nebyl Tachov ušetřen, často býval zasažen požáry. Sotva se město vzpamatovalo z požáru v roce 1442, přišel požár v roce 1466. Židé v 15. století nebydleli v ghettu, ale mohli bydlet kdekoli ve městě. Situace se změnila na konci 15. století, kdy netolerance proti Židům narůstala a z toho důvodu byla pro ně vyhrazena pouze Židovská ulice.¹⁰⁴

Doklad o přítomnosti Židů v Tachově pochází z let 1456 - 76, kdy obchodovali v bavorském Řezně. V roce 1552 zde žilo 5 židovských rodin, které byly povinny platit městu úrok. Tachov byl odnepaměti německým městem, proto zde Němci a Židé žili vedle sebe v přátelství a toleranci. Židé museli platit městu schutzgeld, vykonávat práci a za to mohli bydlet v Židovské ulici.¹⁰⁵ Přesnější počet rodin známe až od roku 1560. Poplatek za ochranu zaplatilo 15 rodin. Z roku 1605 se dochoval jmenovitý soupis obyvatel, kdy Židé tvořili 6% všech obyvatel města. Pro tachovské měšťany znamenala přítomnost židovských obchodníků od počátku nebezpečnou hospodářskou konkurenci, snažili se opakovaně žádat vrchnost, aby Židy z města vykázala. Na počátku 17. století začala pro Židy v Tachově nová éra. Právní předpisy byly městem uspořádány od 19. června 1615, to znamenalo pro Židy možnost pozvednout upadající synagogu. Roku 1615 bylo židovské obci nedaleko kostela v luhu vyhrazeno místo, kde mohli pohřbívat.¹⁰⁶

V prvním desetiletí 18. století byla židovská obec rozšířena o 4 domy, Počet židovských rodin zvolna stoupal do poloviny 19. století., do občanského zrovnoprávnění. Do okresního města se stěhovali rodiny z okolních vesnic, starousedlíci se stěhovali do velkoměst, kde mohli lépe uplatnit obchodní a podnikatelské schopnosti.¹⁰⁷

---

¹⁰⁴ SCHÖNN, J. *Die Geschichte der Juden in Tachau*, Brünn, Adlerg 9, 1927, s. 15.

¹⁰⁵ BORST, K. P. *Geschichte einer deutschen Stadt im Böhmen in Wort und Bild*, 1944, s. 254, Státní okresní archiv Tachov (dále citováno jako *Geschichte einer deutschen Stadt im Böhmen in Wort und Bild*).

¹⁰⁶ *Geschichte einer deutschen Stadt im Böhmen in Wort und Bild*, s. 254.

¹⁰⁷ FIEDLER, J. *Židovské památky Tachovska*, něm. překlad Brettlová M., Domažlice, nakladatelství Českého lesa, 1998, s. 10, ISBN 80-86125-03-3, (dále citováno jako *Židovské památky Tachovska*).

V roce 1702 žilo v Tachově 40 osob starších 10 let, roku 1724 zde žilo 17 rodin, 102 osob, v roce 1783 nejméně 30 rodin. V průběhu 19. století se počet židovských obyvatel pohyboval okolo počtu 300 osob. Po převzetí vrchnostenského úřadu hrabětem Losi z Losimtalu bylo v Tachově 8 židovských domů s 21 rodinami. Roku 1771 byla založena pozemková kniha pro židovské domy, které se často stávaly obětmi městských požárů.¹⁰⁸ Po vydání tolerančního patentu Josefem II. se postavení Židů podstatně zlepšilo. Mnozí se věnovali hutnímu průmyslu, podnikání, pronajímali si vinopalny a sklárny. Někteří Židé začali domy kupovat do osobního vlastnictví. Na konci 18. století vznikla v Tachově významná talmudská škola, kterou navštěvovali i mimotachovští učenci. Úpadek talmudské školy na začátku 19. století spočíval v odchodu židovské inteligence za obchodem do velkoměst. V roce 1836 obývalo židovskou obec 266 Židů v 5 domech. V roce 1858 byla v Tachově založena hebrejsko-německá škola, ale zůstala závislá na kostelní škole. V roce 1860 žilo v Tachově 56 rodin, což činilo 325 osob, v roce 1900 jen 284 osob.¹⁰⁹

Tachovská náboženská obec se vyznačovala bohatou spolkovou činností. Kromě pohřebního bratrstva zde působil dobročinný spolek Bikur cholim, později spolek Ahava Tora (k udržování religijní školy) nebo dámský spolek pro podporu dětí Talmud Tora. Činnost náboženské obce skončila na podzim 1938 útekem židovských obyvatel před připojením Tachovska k Německu. Tehdy se zřejmě podařilo odvézt do českého vnitrozemí dokumenty ze židovského archivu: matriky, dvě starobylé obecní knihy z Nového Sedliště a několik jednotlivých listin. Ostatní archiválie byly zničeny nacisty při říšském pogromu v roce 1938.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ *Geschichte einer deutschen Stadt im Böhmen in Wort und Bild*, s. 254.

¹⁰⁹ Viz tamtéž.

¹¹⁰ *Židovské památky Tachovska*, s.16.

8.1 Významné osobnosti

Před rokem 1788 nikdo z tachovských Židů nepoužíval příjmení. Teprve dvorní dekret císaře Josefa z roku 1787 ukládal za povinnosti zvolit si trvalé rodinné jméno. Na počátku 19. století jsou zde doložena tato židovská příjmení: Adler, Ascher Auerbach, Augstein, Becher, Bernhard, Blaustern, Bloch, Brill, Deutsch, Deutsch, Dorn, Egerer, Engel, Fischer, Freisleben, Gellert, Grüner, Grünhut, Hartmann, Hauschild, Haustein, Heller, Hornstein, Klauber, Klein, Kohn, Kohner, Krail, Kraus, Laudon, Löwit, Löwy, Mayer, Nadler, Neubauer, Popper, Rosenbaum, Rothschild Schiller, Schönauer, Schwager, Schwarz, Steiner, Steinhart, Stern, Wollrad, Zuckermann.¹¹¹

Židé se živili jako kupci, obchodníci se smíšeným kramářským zbožím nebo jako podomní obchodníci z okolní vesnice. Od poloviny 18. století se začali uplatňovat i jako řemeslníci: řezníci, výrobci punčoch, mydláři a lazebníci. Ve větších židovských obcích bylo povoleno vykonávat práci šocheta nebo posla, který nahrazoval pozdější poštovní službu.

Největší duchovní autoritou v obci byl vždy rabín. V roce 1793 jsou zde doloženi Joachim Mayer a roku 1794 Josef Lippmann. V roce 1811 zde zemřel rabín Nachum Sofer, učenec působící při talmudické škole. Jeho hrob byl do roku 1938 poutním místem.

Mnozí rodáci z Tachova zastávali rabínská místa v jiných městech nebo se uplatnili v jiných profesích.

Albert Kohn byl rabínem v Roudnici nad Labem. Wilhelm Stern (1811-1870) byl rabínem v anglickém Liverpoolu. Dr. Max Schornstein (1870 - 1949) byl rabínem v Litoměřicích, později dánským zemským rabínem v Kodani, od roku 1935 žil v Palestině, kde založil telavivskou zoologickou zahradu.

Pedagog Simon Heller (1843-1922) se stal předním odborníkem ve vzdělávání nevidomých a ředitelem vídeňského ústavu slepců. Novinář dr. Hans byl zpravodajem pražského listu "Bohemia".

Mezi lékaři vynikali, Josef Adler, ranhojič v 1. polovině 19. století, Leopold Adler, ranhojič v letech 1859-75. Jakob Augstein (1801-1858), okresní a soudní ranhojič, významně se zasloužil o hygienu města. MUDr. Emanuel Sperber (1878-1922) se zasloužil o výstavbu vodovodu v Tachově. MUDr. Josef Todesko byl osobním lékařem knížete Windischgrätze.¹¹²

---

¹¹¹ *Židovské památky Tachovska*, s. 12.

¹¹² *Židovské památky Tachovska*, s. 15.

Městské požáry

Židovská ulice se často stávala obětí požárů. Ohnisko požárů bylo často v židovském ghettu, roku 1594 byli Židé obviněni ze žhářství. V roce 1611 vyhořelo 15 židovských a 54 křesťanských domů. V roce 1666 vyhořelo celé město. V roce 1719 shořela polovina města a polovina Židovské ulice, velký požár v roce 1748, který vzešel z židovského domu zničil 76 domů, 12 židovských domů, radnici, panský pivovar, hradní věž a františkánský klášter, znovu podnítil snahy o vypovězení.¹¹³

Další požár roku 1818 zničil 12 židovských domů a synagogu, také zničil matriky, proto v nich nalézáme záznamy jen od roku 1818. Po tomto požáru nastaly nové stavební úpravy města. Roku 1820 bylo židovské město zcela přestavěno.

Při posledním velkém požáru 28. dubna roku 1911 vyhořelo 11 židovských domů a synagoga, to bylo impulzem k radikálním změnám v této části města. Židovská ulice získala v podstatě dnešní podobu. V roce 1912 byla postavena nová synagoga a v těsném sousedství byl obecní dům židovské obce. Obě budovy byly stavěny v moderním slohu odeznívající secese. Po této události Prof. Alfred Grotte přestavěl celou část židovského města, nová synagoga byla slavnostně otevřena 2. září 1912.¹¹⁴

---

¹¹³ *Židovské památky Tachovska*, s. 10.

¹¹⁴ SCHÖNN, J. *Die Geschichte der Juden in Tachau*, Brünn, Adlerg 9, 1927, s. 44.

8.1.1 Stará synagoga

Stará synagoga stávala v sousedství městské hradby, ve dvoře obytného domu čp. VII (později č. 518), který patřil rodině Rotschildů. Tímto domem se do synagogy vcházelo. Plechová tabulka s hebrejským nápisem oznamovala, že se zde nalézá modlitebna. V prostřední lodi bylo 84 sedadel, na galerii 72 sedadel.¹¹⁵ V roce 1611 byla zničena požárem, znovu vyhořela roku 1748 a zcela zničena byla při požáru ghetta roku 1818. Poté byla synagoga rozšířena až k městské hradbě. Zvláštností synagogy je její orientace. Svatostánek nestál při východní stěně ale při jižní stěně sálu. Definitivně byla zničena při požáru 1911.

8.1.2 Nová synagoga

Byla postavena v letech 1911-12 spolu se sousedním obecním domem. Autorem projektu byl architekt Alfred Grotte. Nová synagoga dodržovala východní orientaci. Měla postupně se zvyšující ženskou galerii s malými varhanami, v hlavním sále byly dvě mozaiky. Ze zařízení staré synagogy byla do novostavby zakomponována jen mosazná pokladnička na milodary a kamenné rituální umyvadlo. Po připojení Tachovska k Německu přestala synagoga svou funkci plnit a byla vypálena. Dochoval se jen zbytek secesního kovového plotu na kamenné podezdívce.¹¹⁶

---

¹¹⁵ Dombrovská, I. *Sborník Tachovska: příspěvek k dějinám židů v Tachově*, Státní okresní archiv Tachov, 1972, s. 21.

¹¹⁶ *Židovské památky Tachovska*, s. 20.

8.1.3 Hřbitovy v Tachově

Ve 13. století nalézáme zprávy o židovském hřbitově, nacházel se vně dvou kruhových zdí, na místě, kde stojí domy s popisnými čísly 472 a 474. Dům, který se nacházel mezi těmito domy, se na konci 16. století nazýval “domeček u židovského hřbitova.” Ještě v 19. století mohl být viděn na sousedním domě zabudovaný náhrobní kámen s hebrejskými nápisy.¹¹⁷

Roku 1615 se zde přestalo pohřbívat, jelikož byly povoleny pohřby na novém hřbitově. Druhý hřbitov vznikl před rokem 1615 jihovýchodně od města, poblíž kostela sv.Volfganga. Roku 1770 byl hřbitov rozšířen, naposledy v roce 1869, jeho rozloha dosáhla 2 536 m². Nejnavštěvovanějším místem hřbitova byl hrob Nachuma Sofera, jeho hrob měl nápis: “Čtvrtého dne, první den nového měsíce IAR 575, zde odpočívá rabín Nachum, syn rabína Josefa Sofera, vzpomínka na něj budiž požehnáním. Toto jsou moje poslední slova mým bratrům spravedlivým a rozumným, kteří zde sedí v hluboké temnotě. Hleďte světlo pomoci a skloňte své zatvrzelé srdce, odvráťte se od zániku a viny dříve než přijde zánik, zanechte hřích a zlobu, zapomeňte plačící slzy. Izrael, národ pomoci – pohleďte! Pohleďte, hrob otvírá svůj chřtán k spolknutí bez pomoci. Běda, zde je v strašného očekávání.”¹¹⁸ Tento nápis sloužil v pozdější době k odhalování budoucnosti. Skládáním začátečních písmen se údajně získala zpráva o vypuknutí 1. světové války. Podle jiné pověsti došel vyslyšení prosby ten, kdo se pomodlil u hrobu zázračného rabína. Nejstarší náhrobek je z roku 1701, střídají se zde náhrobky barokního typu, na některých náhrobcích nalezneme symbol rodu levitů (konvice na míse), na jiných symbol kohenů.

Po úplném zaplnění hřbitova v Chodské ulici, byl židovskou obcí zřízen třetí hřbitov, (zvaný jako nový hřbitov), 900 metrů jihovýchodně od druhého hřbitova. Pohřbívalo se zde do roku 1938. Na tomto hřbitově najdeme největší hromadný hrob obětím nacismu na českém území.¹¹⁹

---

¹¹⁷ Dombrovská, I. *Sborník Tachovska: příspěvek k dějinám židů v Tachově*, Státní okresní archiv Tachov, 1972, s. 13.

¹¹⁸ Dombrovská, I. *Sborník Tachovska: příspěvek k dějinám židů v Tachově*, Státní okresní archiv Tachov, 1972, s. 26.

¹¹⁹ Viz tamtéž.

9 Závěr

Cílem práce bylo poskytnout informace o historii osidlování židovských obcí v západních Čechách v období 18. až 1. poloviny 20. století, a to ve vybraných obcích Prácheňského kraje a ve městech Klatovy, Poběžovice a Tachov. Čtenář je seznámen s prvotním usazováním židovského obyvatelstva na českém území. Dozvídá se o způsobu života skupiny obyvatel, která v průběhu staletí stála mimo křesťanskou společnost díky náboženskému smýšlení a přesvědčení. Svým umem, především obchodnickým, a tolerancí se dokázali přizpůsobit podmínkám společnosti v každé době a přežít.

Všechny jmenované obce přestaly po roce 1938 plnit svoji funkci, většina hřbitovů byla zdemolována, synagogy byly vypáleny nacisty, v lepším případě přestavěny na obytný dům. Po roce 1989 přešly dochované židovské památky buď pod správu židovských obcí nebo pod správu vlastníků (města, soukromé osoby).

10 Summary

The main objective of my thesis has been informing about the Jewish settlement history in the individual regions of the Western Bohemia, also in the location of the Pracheň County, and in towns Klatovy, Pobežovice and Tachov during the time period from the 18th century to the first half of the 20th century. My readers will be informed about the history of early Jewish settlement in the area of the Western Bohemia. He/she will gain knowledge about the life of minority group that were, during several centuries, neglected from Christian society because of its religion believes and sentiment. Due to their excellent knowledge of business market and their mutual toleration, they have been able to assimilate with the society at any time.

During the year 1938 Jewish nearly all Jewish communities were abolished, most of the cemeteries were demolished, Jewish synagogues were burned down by Nazis /sometimes they were rebuilt into personal houses/. After 1989 the Jewish historical monuments and other memories came under the care of either Jewish Communities or private institutions (individual towns, or private people).

11 Seznam literatury

11.1 Prameny

Archiv kronikáře města Sušice Václava Chovíta, fotografie židovského hřbitova v Sušici, Muzeum Šumavy v Sušici.

HAAS, A. Berní rula, kraj prácheňský, 1954, Muzeum Šumavy v Sušici.

KLAUBER, M. Město Ronšperg a Poběžovičtí Židé, 1927, přeložil Habeš, Frant., 1969, Státní okresní archiv Horšovský Týn.

Stručné dějiny Židů v Sušici, zvyky, tradice a prameny židovského náboženství, sborník vydán k výstavě Umělecké památky židovské kultury konané v roce 1994, Muzeum Šumavy v Sušici.

11.2 Periodika

DOBROVSKÁ, I. Sborník Tachovska, Příspěvek k dějinám židů v Tachově, 1972, Státní okresní archiv Tachov.

KLEINSCHMIDT, R. Horažďovický obzor, ročník XI., č. 9 z 1. 9. 1931, Státní okresní archiv Klatovy, fond Klatovy.

Poutník od Otavy. 1859, č. 5, ročník II., 31. 8., Muzeum Šumavy v Sušici.

Svatobor. Židé v Sušici, 1906, ročník 14., č. 26., 15. 9., Muzeum Šumavy v Sušici.

Svatobor. Židé v Sušici, dle zápisků zemřelého učitele Josefa Holíka, ročník XIV., 1906, č. 25, 1. 9., Muzeum Šumavy v Sušici.

Šumavan. Klatovský odbor Národní Jednoty Českožidovské, 1898, č. 50, ročník 31., 10. 12., Muzeum města Klatovy.

Šumavan. V klatovské israelitské obci, 1894, č. 47, ročník 27., 24. 11., Muzeum města Klatovy.

Šumavan. V klatovské obci israelitské, 1894, č. 40, ročník 27., 27. 6., Muzeum města Klatovy.

Šumavan. Z israelské obce Klatovské, 1894, č. 40, ročník 27., 6. 10, Muzeum města Klatovy.

Šumavan. Z jednoty českožidovské v Klatovech, 1898, č. 21, ročník 31., 21. 5., Muzeum města Klatovy.

Šumavan. Z Národní jednoty česko-židovské, 1896, č. 34, ročník 29., 27. 8., Muzeum města Klatovy.

Šumavan. Židovský hřbitov v Klatovech, 1885, č. 20, ročník 18., 16. 5., Muzeum města Klatovy.

11.3 Kroniky

GABRIEL, J. A. Kronika města Sušice, Muzeum Šumavy v Sušici.

HEŘMANOVSKÝ, F. Zbraslavská kronika, Praha: Svoboda, 1976, 2. vydání.

PURGHARTT, F. Poběžovice, Pivoňské Hory a Podhůří, 1965, díl I., Státní okresní archiv Horšovský Týn.

11.4 Použitá literatura

BIRNBAUMOVÁ, A. Horažďovice, 1941.

BLÁHOVÁ, M. Kosmova kronika česká, Praha, Litomyšl: Paseka, 7. vydání, 2005, ISBN 80-7185-515-4.

BORST, K. P. Geschichte einer deutschen Stadt im Böhmen in Wort und Bild, 1944, Státní okresní archiv Tachov.

ČERMÁK, M. Stanovy izraelské obce náboženské v Klatovech, 1901, Státní okresní archiv Klatovy.

FIEDLER, J. Židovské památky Tachovska, německý překlad Brettlová M., Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 1998, ISBN 80-86125-03-3.

FIEDLER, J. Židovské památky v Čechách a na Moravě, Praha: Sefer, 1992, ISBN 80-900895-1-8.

GOLD, H. Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti, Praha, 1934.

HRDLÍČKA, M. Kolinec na Šumavě, 1940.

Muzeum Dr. Šimona Adlera v Dobré Vodě u Hartmanic, Západočeské muzeum v Plzni, 1997, oddíl II., ISBN 80-85125-89-7.

Muzeum horního Pootaví v Sušici. Vlastivědné zprávy horního Pootaví, 1964.

PALACKÝ, Fr. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, Praha, 1968.

PĚKNÝ, T. Historie Židů v Čechách a na Moravě, Praha: Sefer, 1993, ISBN 80-900895 4-2.

ŘEZNÍČEK, V. Židé v zemích Českých, Praha, 1900.

SCHÖNN, J. Die Geschichte der Juden in Tachau, Brünn, Adlberg 9, 1927.

TOMEK, V. Děje města Prahy, Praha, 1855, 2. vydání.

WAGNER, V. Klatovy, 1948, pražské nakladatelství V. Poláčka.

11.5 Slovníky

Malý encyklopedický slovník A-Ž, Praha, 1972.

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Praha: J. Otto, 1888-1908, 28 sv.

11.6 Elektronické zdroje

http://www.volny.cz/zoplzen/vystav_tady_zili.html.

<http://www.sumavanet.cz/www/fr.asp?url=/www/data/com/zid/dves/dves.htm&burl=>.

http://www.hartmanice.cz/c4-10060640-22940285-t00000_detail-po-trilete-rekonstrukci-byla-hartmanicka-horska-synagoga-slavnostne-otevrena-pro-verejnost.

<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/jcom/fiedler/kolinec>.

<http://www.klatovy.cz/klatovy/fr.asp?tab=snet&id=2161&burl=>.

11.7 Prostudovaná literatura

DAČICKÝ z HESLOVA, M. Paměti, Praha, 1955.

EHL, P.; FIEDLER J.; PAŘÍK, A. Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy, Praha: Paseka, 1991.

HEŘMAN, J. Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě, Praha, 1980.

KUMPERA, J. Západní Čechy od A do Z, Lexikon, historie, památky, příroda, Beta, 2002.

NOSEK, B. Židé v českých zemích, příloha k atlasu univerzálních dějin židovského národa, HF, 1995.

PUTÍK, A. Dějiny Židů v Čechách a na Moravě, ŽMP, 2001.

ŠOTEK, L. Naše Československo, obrazová vlastivěda, země česká, Sušice, díl 4., Praha, 1936.

TEPLÝ, F. O Židech ve Švihově, Státní okresní archiv Klatovy.

11.8 .Bibliografie k obrazové příloze

Příloha č. 1, Archiv kronikáře města Sušice Václava Chovíta, fotografie židovského hřbitova v Sušici, Muzeum Šumavy v Sušici.

Příloha č. 2, KODERA, R. Židovské hřbitovy v západních Čechách, Dlouhá Ves, Dominik centrum, 1997.

Příloha č. 3, KODERA, R. Židovské hřbitovy v západních Čechách, Rabí, Dominik centrum, 1997.

Příloha č. 4, KODERA, R. Židovské hřbitovy v západních Čechách, Kolinec, Dominik centrum, 1997.

Příloha č. 5, KODERA, R. Židovské hřbitovy v západních Čechách, Horažďovice, Dominik centrum, 1997.

Příloha č. 6, Státní okresní archiv Klatovy, fond Klatovy.

Příloha č. 7, Státní okresní archiv Klatovy, fond Klatovy.

Příloha č. 8, FIEDLER, J. Židovské památky Tachovska, s. 54.

PŘÍLOHY

12 Seznam příloh

Příloha 1: Hřbitov Sušice	75
Příloha 2: Hřbitov Dlouhá Ves	75
Příloha 3: Hřbitov Rabí.....	76
Příloha 4: Hřbitov Kolinec.....	77
Příloha 5: Hřbitov Horažďovice	78
Příloha 6: Zasvěcení synagogy v Klatovech.....	79
Příloha 7: Pozvánka na Humoristický večírek.....	80
Příloha 8: Tachovský hřbitov v roce 1927 a 1981	81

Příloha 1: Hřbitov Sušice

Radovan Kodera

☆ Dlouhá Ves

Příloha 2: Hřbitov Dlouhá Ves

Radovan Kodera

✧ Rabí

Příloha 3: Hřbitov Rabí

Radovan Koderá

☆ Kolinec

Příloha 4: Hřbitov Kolinec

Radovan Kodera

☆ Horažďovice

Příloha 5: Hřbitov Horažďovice

P. T.

Představenstvo israelit. obce v Klatovech
klade si za čest Vaše Blahoroďi tímto

ku slavnostnímu

ZASVĚCENÍ CHRÁMU,

JEŽ DNE 2. ŘÍJNA B. R.

o II. hodině dopol.

CTIHODNÝM RABINEM PANEM D^{rem.} G. PERLITZEM

vykonáno bude,

co nejuctivěji pozvati.

Představenstvo.

Příloha 6: Zasvěcení synagogy v Klatovech

Stolová společnost „Ecola“
 ≡ v Klatovech ≡
 pořádá ve prospěch fondu
 na ošacení chudé mládeže
 v neděli dne 5. října 1912

HUMORISTICKÝ VEČÍREK

za laskav. spoluúčinkování:
 paní E. ROSENSCHEINOVÉ
 u klavíru, sl. M. STEINE-
 ROVÉ z Příbrami rovněž
 u klavíru, p. KARLA VA-
 LENTY, tenoristý, a pana
 HANUŠE POLÁKA, violín-
 cellistý.

Dvorana „u Bílé růže“. Hudba p. Klímy.
 Začátek v 8 hod. več.
 Vstupné 1.20 K.

SS&P

OT. ŽERMÁK, KLATOVY.

Příloha 7: Pozvánka na Humoristický večírek

Starý hřbitov v Tachově kolem roku 1927 – Blick auf den alten Friedhof in Tachau um 1927

Tachovský hřbitov v roce 1981 (ZP) – Der Friedhof in Tachau 1981

Příloha 8: Tachovský hřbitov v roce 1927 a 1981